

Čís. 224.

OROL.

ČASOPIS PRE ZÁBAVU A POUČENIE.

Zodpovedný redaktor: O. Sytniansky.

Ročn. III.

Turč. Sv. Martin, 30. Júna 1872.

Číslo 6.

Na Jana.

Blí vatra vatrená, vatrená
Kol Sväto-Jana mena:
Oj Jane, Jane, Vajane!

Žiari žiara plameňa, plameňa,
Za ňou naše plemená:
Oj Jane, Jane, Vajane!

Ponad plameň, kúrňavu, kúrňavu
Skáču detskí za slávu:
Oj Jane, Jane, Vajane!

Vôkol vetry a žiary, a žiary
Rozlieha sa spev jarý:
Oj Jane, Jana, Vajane!

Hor len, ohník, horže, hor, — horže hor
Na grúnach slovenských hôr:
Oj Jane, Jane, Vajane!

V žiare nocou žiaracej, žiaracej
Vidno postav vždy viacej:
Oj Jane, Jane, Vajane!

Do skoku sa, postavy, postavy!
Ponad peklo do slávy!
Oj Jane, Jane, Vajane!

Už je dniečka dve míle, dve míle
A nôcky len dve chvíle:
Oj Jane, Jane, Vajane!

Už sa žltí v poli klas, v poli klas,
Blízko je žníc spevohlas:
Oj Jane, Jane, Vajane!

Ku lepšiemu pokroku, pokroku
Ponad vatru do skoku:
Oj Jane, Jane, Vajane!

Skok a oheň rozpáli, rozpáli
Rod studený, ospalý:
Oj Jane, Jane, Vajane!

Už nad horou Slaviana, Slaviana
Vzchodia zore Svätjana:
Oj Jane, Jane, Vajane!

Vytlel oheň satana, satana,
Deň sa jasá Svätjana:
Oj Jane, Jane, Vajane!

Z pozostalých rukopisov *A Slúdkoviča*.

V a l g a t h a.

Historická povesť z dejov uhorských XV. stolia.

Od Ludovita Kubániho.

(Pokračovanie.)

X.

Výsledky.

Sotva Székely rytiera z Wolfenburgu, pod ktorým menom náš Vlčur pri Huňadovom dvore Cilleyem poverenný bol, do jemu určenej chyži uviedol, a tam ho k odpočinku po dlhej ceste samého nechajúc, k porade o vyslaneckých predmetoch k správcovi krajiny nazpät sa vrátil; sotva sa Vlčur po svojom príbýtku dobre obzrel: vstúpila dnu Meluzína, v panošskom odeve, s korbáčikom v ruke, i zatvorila na zámok dvere.

Vlčurovi ziskrily oči nazelenkastým plameňom, jako keď človek phosphoru zapálil: mrdol s úsmeškom žltočerveným fúzom, a

jako čoby za mak neprekvapený postavil sa vyzývajúcim výrazom v tvári dohora.

Meluzína divala sa opovržlive naň.

Ach, Wolfenburg! Vy sa podobáte na vlas môjmu sluhovi menom Vlčur, ktorý je ale poctivý Čech z Prahy.“

„A vy panoško, takže môjmu idealu, Meluzíne Hraško, ktorá ale jako poctivá panna hore dolu svetom sama jedinká v sprievode chlipných lúpežných rytierov neblúdi.“

„Hm, hm, to skutočne divná náhoda! Mój sluha a váš ideal . . . čoby sa prosím, takto nespoznali?“

I švihla Vlčura korbáčom v tvár, až mu na skutku na čele červený pás zostál.

„Höll und Tod.“ zaškripel Wölfel nad pohanením týmto a zabudnúť svoju úlohu, by použil túto príležitosť k vyjaveniu svojej lásky, hnal sa ohňom rozpajedeného draka na smelého panaša.

Meluzína stála jako mramorová socha, a pozerala na zbúrenca tak kuzedlným čarovným zrakom, že tento, mluvným bleskom jej čiernych očí v najhlubších utrobách svojich preniknutý, omámený, v tom okamihu, jako ju napadnúť chcel, striasol sa jako vrbový list, i klesol zničený k deviným nohám.

„Och, och — svetica, čarodejnica, vidina moja!“ šeptal v bláznivom rozčulení a ruky prosebne spíjal k deve, „bój ma bój, len neopovrhni nešťastného Wölfela. Som rytier, som v stave rovný tebe. Za teba som sa znížil v opovržené rúcho, sluhu, i hotový som tebe po večné časy slúžiť — len nech nevidím tú opovrženosť! Len jednu iskru nádeje nech mám na tvoju lásku . . . a umriem, umriem vďačne.“

Meluzíny bolo i k smiechu i všelijak

Žeby Vlčur, jej sluha, z rytierskeho stavu pochádzal, to sa jej ani nesnívalo, tým menej mala o jeho náruživosti poňatia. Vyjavením bláznivej lásky Wölfelovej prekvapená ktoré v nej odporne city vzbudzovalo, bystrým rozdomom jej preletela jako blesk tá myšlienka že slepú náruživosť Vlčurovú k svojim smerom použiť môže, ba použiť musí. Slovom, bol jej Vlčur vitaným nástrojom k poznaniu snáh a cieľov úskočného Cilleya.

„Stante rytier, zpovedajte sa mi úprimne nech viem, či vám dôverovať môžem,“ prehovorila na ostatok prísnyh síce ešte hlasom do ktorého sa ale i zvuk udobrenia miešal

„Rozkážte, svätica moja!“

„Sdelte mi vaše opravdivé meno a domovinu.“ —

„Som ryter Treumund Wölfel z Wolfenburgu, domovom v Štýrsku.“

„Koho slúžite?“

„Vás vidina moja, ostatne podrobený som rozkazom grofa Cilleyho.“

„Pre jaký účel ste do služby Hassítov a obzvlášte môjho otcovej stáli?“

„Som Nemeec — a tu som pre zničenie Slovanstva a Maďarstva v Uhrách a podrobenie tejto vlasti Fridrikovmu domu.“

Meluzína sériasa sa. — Pred jej du-

ševným zrakom ležal v nahote celý plán Cilleyho. —

„Tak? . . . teda k uskutočneniu týchto snáh smeruje vaše vyslanstvo?“

„Ano, anjel môj! Jiskrom Huňadovi ponuknutý mier zničiť, sväzok medzi Cilleyom a Huňadom na jeden čas upevniť, ktorý ale jako náhle Čechovia potrení budú, sám v sebe sa rozpadne, a miesto neho nadvláda Nemectva v tejto vlasti nastúpiť má.“

„Jako vidím veľmi ste uprimný, rytier Wölfel. I páci sa mi táto otvorenosť vaša. Takýmto charakterom som ja obzvlášte naklonená. A či ma naozaj ľúbite?“

„Väčšmi jako všetko na svete!“ ujistoval Vlčur, sladkou rečou a kuzedlným zrakom devy o ostatok rozumu pripravený.

„Ach, Wolfenburg, moja láska požaduje velikánske obete, požaduje bezvýmnečné podrobenie sa mojej vôli, zaprenie vás samého, zradenie vašich vlastných túžob ohľadom na Nemectvo, zapredanie vašich doterajších veliteľov, rozumiem Cilleya a skrze neho Fridrika, slovom všetko, všetko, čím ste boli, ste a budete . . . rozumiete Treumund z Wolfenburgu?!!“

„Rozumiem a — obetujem všetko, všetko!“ šepkal za sladko vábivým hlasom Sireny do svojej zkazy letiaci Vlčur. A na znak pradživosti svojich slov kladol v križ ruky na prsia.

„Prisahajte Wolfenburg.“

„Na spasenie mojej duše, na moju večnú lásku“ —

I naklonila sa ku klačiacemu Meluzína i bozkala ho v čelo.

Zasväcujem vás svojej službe. Od teraz sú všetky vaše myšlienky, city a skutky mojim vlastníctvom. Beda vám, keď prísahu zrušíte. Odpoveď Huňadovu oddáte mne, odplata mojej lásky nemine časom vás.

S tým odomkla dvere, a jako čoby skutočná čarodejnica, zmizla z Vlčurových očí. —

Tento bol by v blaženom sne jako sa nazdal vyslyšanej lásky ešte za hodnú chvíľku klačal, keďby ho z lúbežného snenia plnozvučný hlas dnu do chyže vstúpivšieho Kanížayho nebol vzbudil.

„Vy ste dobrý kresťan, Wolfenburg! Jako vidím, zo skrúšenej nábožnosti vás vytrhujem,

— ale darmo! Jeho Velkomožná Milost správca krajiny náhlo vás k sebe požaduje.“

Wölfel pretrel oči jako človek, ktorého zo sladkého sna prebudia. —

Kanižay, opakoval svoje pozvanie.

„Ach, Správca krajiny? Na skutku som k službám!“, odpovedal vyslanec Cilleyho, jako slovom Kanižayho bol porozumel, i vstal hore i dal sa viesť k Huňadovi.

Vstúpili do Huňadyho chyže, v ktorej obyčajne pracoval. Za podlhovastým, zeleným súknom dotiahnutým stolom sedel tento, po boku majúc Vitéza a Székelya, a prísny výraz jeho tvári zvestoval vniutorniu búrku.

Cilleyho list neminul sa účinku.

Vítěz žiariacou tvárou ukazoval prstom na postscriptum Cilleyovo a Székelyi zadumeno klonil hlavu.

„Kanižay, nahajte nás samých, a vy rytier z Wolfenburku, ráčte zaujať miesto pri stole.“ — velel Huňady.

Stalo sa podľa rozkazu.

Prečítali sme jeho milosťou grofom Cilleyom na nás podaný list. I povdační sme jeho zpravám. Jako v liste stojí, máte nám vy pane z Wolfenburgu bližšie návestie, o vec ach, ktoré sa v lone našich nepriateľov lúpežníkov českých dejú — podať. Vyvolávam vás, sdelte nám všetko podľa návodu Cilleyho, by sme o záhubných nám strojených, smeroch nepriateľov Uhorska upovedomení, mohli za v času tieto, vyhnaním cudzincov z vlasti predísť. Hovorte smelo; páni títo sú dôverníci moji.

Wölfel bol v rozpakoch, prvé zrazenia jeho povinnosti z jednej strany naproti Cilleymu — z druhej strany na proti Meluzíne, — bolo tu.

Vyvolil si prosrednú cestu.

„Velikomožnosť vaša mylí sa, jestli si myslí, že ja dokonale o smeroch Jiskrových a jeho privržencov upovedomený som. Žijem síce na rozkaz grofa Cilleyho mezi nimi, lež nemôžem chlubiť sa do teraz s jich dôverou, odpovedal na ostatok zajikavým hlasom, lebo sám so sebou nebol na čistom.

„Nepochopiteľne, preriekol Huňad a ztiahol obrvy. Grof Cilley zmýlil sa istotne vo vás — alebo ste ho obolhali.“

Ubohý vyslanec bol v klepci.

„Som Wolfenburg“ zvolal na ostatok si-

leným hlasom i kúsál sa v gamby. „Na otázky odpoviem, lež Vaša Velkomožná Milost odpustiť musí, keď za dôveru požadujem dôveru“

„Jako sa sluší, rytier! Teda vedzte, Jiskrovcom vypovedám boj!“

Pred hodinou bol by jásal radosťou Wölfel nad touto zpravou; teraz ale v saku Meluzininej lásky nevedel, či veselú či smutnú tvár ukázať má.

Jako stojí gemerské zámky? . . Či sú mocne opevnené?“

„Až pripevne, vyjmúc asnad Krasnuhorku.

A Drienčany, Drienok, Hrachov, Maginhrad, Balogh a t. d. majú veľkú posádku?“

„Na Baloghu velí rytier Sperber, odanec Grófa Cilleyho, Hrachov je tiež náš, zabudol sa Vlčur.

„Tak? . . no to dobre. A v Drienčanoch kto sedí . . ?“

„Valgatha Pane, Valgatha, najmilší Jiskrov privrženc, tak rečeno hlava gemerských Hussítov.“

Správca krajiny zasmušil čelo, prebehol dlanou po ňom; potom vezmúc z rúk Vitéza Cilleyho list, pozeral na ominosné postscriptum prenikave, jako čoby v ňom zavintého hada vyslieďiť chcel

Cilley udrel na slabú stránku Huňadovú; ranil ho na najútlejšom mieste. Jeho syn — nádeja Uhrov a lúpežného českého, i to podriadeného rytiera dcéra, nie nie, to bolo priveľa!

„Počujem, že tento Valgatha má utešenú dcéru!“ prehodil na ostatok lahostajne „Vy to dievča, Wolfenburg, istotne znáť budete. — Mladí mádarskí junáci ho veľmi chvália.

Vlčur vyvalil oči. Nechápal, v jakom spojení dcéra Valgathova k válečnej výprave Huňadovej stojí.

„Ach!“ povedal na ostatok posmešne má jich Valgatha i dve, jednu vyrastenú druhé dieťa. Bôh zná, jakého sú pôvodu, ponnevác sa o jich nebohej matke všeličo pošuškáva.“

Biskup Vítěz pozrel víťazným zrakom na Huňada, ktorý porozumiac tomuto pohladu kývol hlavou na usrozumenie.

„Rytier z Wolfenburgu, tešilo ma vyslanstvo vaše — teší ma i to, že návodom našo milého priateľa Grofa Cilleyho nám

za prostriedky slúžite k zničeniu českej lúpežnej zberby, spolu i s rytierom Sperberom. Balogh teda máme istý, a toto je kľúč, k Valgathovmu hniezdu. Spolieham sa na vás oboch. Odmena vás nemine. O hodinu dostanete na Grófa Cilleyho listovnú odpoveď. Bez meškania poberete sa zpiatkom, i riadiť sa budete dľa jeho rozkazov. S Bohom, rytier! Pozdravte i slovom nášho milého grofa Cilleyho.“

Jako takto Huňad Wolfenburga prepustil, poklonil sa tento a uradovaný nad skore skončeným výsledkom pobral sa von, aby upovedomil o výsledku jeho vyslanstva — Meluzínu.

Za tento čas udomáňnili sa Mirko a Brezovický v dome Huňadovom.

Mladý Lacko hral hostiteľa nevyrovnane, a Mirko z Tábora otvoreným srdcom Šebka Rozgoňa zo zádumčivosti svojej jakoby odkliaty naslúchal chtivo tohoto milý shovor, odpúšťajúc mu srdečne, že pri Lučenci od neho ranu dostal.

„Verte mi Páni, tešíme sa všetci z vášho príchodu. Vieme úctiť vaše železné ramená. Spolu s vami — jak sa váš cieľ podarí a naši velítelia, rozumiem nášho slavného otca Huňada, a vášho neustupného Jiskru, sa smieria — spolu s vami, hovorím, celý svet vybojujeme, najsmprv pokoríme Osmana!“

Tak horlil Rozgoň érmelieckým vínkom trochu rozpálený, i potriasal ruky oboch vyslancov.

Jako vidíme, boli tito práve po obede.

Za ten čas, kým sa starší páni sami a potom s Wolfenburgom radili, pečovali mladší junáci o žaludok pri hostine Lackom k uvítaniu Jiskrovho vyslanstva usporiadanej.

„Čo spomínaš Osmana! Rozgoň, vieš, že tri roky mieru s nim ešte nevypršaly,“ vravel Kanižay. Viete čo, páni, keď sa správca krajiny s Jiskrom smerí, udreme na Viedeň a vysvobodíme nášho mladého kráľa Ladislava. Ti Nemci pokazia nám ho celkom.“

„A či je môj svokor Nemeč? ozvalo sa jedno asi sedem ročné milo-výraznej tvári chlapča zvedavým hlasom.“

„Nemeč veru, Matej, môj, a to najnemečkejší! smial sa Lacko, a s nim celá spoločnosť.“

Matejko dupol nôžkou a pozeral vyzývajúco po spoločnosti.

V tom chytil ho Brezovického pan š za rúčky a šuškejúc mu dačo, odviezol ho na stranu.

Tvár chlapcová vyjasnila sa, Meluzína pošepala mu meno Želmíry.

„Ach, pozdravte tú moju malú sestričku; prídem pre ňu, keď si vydobijem zámky.“

Panoš slúbil pozdravenie vykonať a malý Matej ponáhlal sa k matke a či k svojej latinskej grammatike, s ktorou ho biskup Vitěz trápil.

Hneď za ním vstúpil dnu Tomáš Székely.

Na mužskom jeho čele ležala chmára dakejsi nešťastnej zvesti.

Spoločnosť pozrela zadiveno naň, v očakávaní dakých netušených vecí.

„Vyslanstvo Jiskrovo, rytier z Tábora a šlachtic Brezovický, donášam vám odpoveď.“

I vytiahol červenou hodbanou stužkou obviazaný list, pripál ho na koniec holej šable i podal ho Kraskovi.

„Jeho veľkomožnosť, správca krajiny, vyhlasuje českým lupičom, utiskovateľom druhej vlasti uhorskej, boj na život, na smrť! Pánovia, vyslanci, prepustení ste!“

Mrtvé ticho nastalo v spoločnosti. Výsledok tento ohromil každého. Nikto svojim ušam neveril.

Jediný Krask ani za mak prekvapenie na seba znat nedajúc, prijal pokojne podaný mu list, uschoval ho v miadra a s úsmechom v tvári pozdvihol pohár na rozlučné.

„Pánovia, junáci a hrdinovia chrabří! To je sudba Božia, že si i na ďalej jako nepriatelia naproti stát musíme. Poručeno Bohu! Kto zná, k jakému to dobrému. Nech žije krásna uhorská vlasť, nech žije kráľ, správca krajiny, nech žije i náš Jiskra!“

„Stojte páni, to je omýl, to musí byť omýl. Správca krajiny vyslanstva tak zkrátka nepripušta,“ horlil Lacko Huňad, ktorý svoje nádeje takto na zmar prichádzal videl.

„Pane Huňad správca krajiny vás očakáva,“ oslovil ho vážne Székely.

„Ha dobre je! Poshovte páni za hodinu, omýl tento napraví sa hneď,“ odpovedal Lacko a rýchlym krokom ponáhlal sa k otcovi s tým pevným predsavzatím, že jestli možno i vyjavením svojej lásky správcu krajiny k druhému uzavreniu uprosí.

„Všetko darmo,“ prehovovil ticho Székely, „ešte raz pánovia, vyslanci — prepustení ste!“

A s tým odchádzal za mladým Huňadom.

„Eh, viem ja všetko,“ ozval sa mladý panoš, „to Cilley zasolil. — Vystrel osídla, a lapil neskusených ptákov do nich. Pane Brezovický, rozkázete sedlať?“

Jako tento kyvol, vyšmikla sa Meluzína dvermi, a prosto namierila k Vlčurovej chyži.

Tento jej práve išiel v ustrety.

„Pst Wolfenburg, viem všetko. Tej noci na dolnej Böszörménskej čárde na vás čakať budem. Tam mi odpoveď Huňadovu na Cilleyho list oddáte, — a dostanete ďalšie návody.“

Šmariac na Vlčura jedon okuzľujúci zrak skrútila sa, i letela dola schodmi.

Po malej chvíli stali osedlané kone vyslanstva v hotovosti, držané na uzdách Hrabínom a Jánošom.

„Tá vaša Borča Jánoš komám, zahambí i Hubáčovú Doru, ktorej sa, čert mi a jej

(Pokračovanie nasleduje.)

duši o pörköltu ani nesníva,“ odoberal sa Matej oblizujúc ústa po smačnom dolňozemskom ebode. Na môj hriješnú, prostorečnú, Jánoš, temer vám závidím tú Uhrinku, hoc je proti mojej Sabínke len škrate! . . . Dajte že ešte z toho kulača, lebo ma ten „pörkölt“ v pažeráku páli, jako čoby v ňom všetci čerti hostinu škarili. Ale skoro, lebo hladzte, už sa zhora mechria, — a nerád bych bol, keďby moje panstvo o mne zle zmýšľalo!“

Na daný znak Jánošov pribehla Borča s kulačom.

Náš Hrabina nedbajúc na sblížujúce sa rytierstvo súkal z neho, jako len vládal; len keď už panoš korbáčikom pleskol, odchytil ho od úst, podal na rozlučné Borče a Jánošovi ruku, i ponáhal sa za vyslanstvom, ktoré tichšie, jako bolo prišlo, odchádzalo preč zo slavného mesta Debrecína.

„No, už som i Debrecín videl!“ zahomral Hrabina, obzrel sa po meste, zahvizdol si, i cválal krútiac hlavou k domovu za svojim panstvom.

Pozastavenie.

Vo väzbách si ty, biedny Tatier rode!
Väzby tie cudzí, — zvätsa sám si snuješ,
Túžiš — nesiaháš po zlatej svobode
A verných svojich hlas srdca nečuješ;
Ty nezastávaš hradopevnou chufou
Jejich boj ťažký, v ňomž život tvoj tleje,
A oni miznú pobolastnou púfou
Ta do večnosti — bez žiary nádeje. —

Od vekov stoja silné tvoje hory
Sťa krásavice, v hrdom vzdorovaní,
Zlosvet z tesklivej bázne sa jim korí,
A teba — pre mdlosť a nevoľu haní;
A preca Boha veľikého meno
Načo stvorilo tento obraz milý?
By sa, dla neho tvorilo rameno
Ku vzdoru, zletu duch tvoj ušlachtilý.

Jako na dialnych pustatinách otroci,
Jichž ta ubijcov slovo povelilo,
Od zór znamenia, až do šerej noci
Vlazíš vo prácach trudných svoje čelo:

Nuž, kde je peniaz takto zaslúžený?
Kde usporená pokladov hromada?
Tamten — značí si chrbát tvoj shrbený,
Tieto — ubijec pre seba odkladá. —

Sú mnohí z teba, no — nie všetci tvoji!
Odrod za červom, sťa ryba hltavá,
Ide ku zrade tvojej, s vrahom s' spojí; —
A čo verní — tým meč nad hlavou stáva,
Vyrvaní z hrady spoločného sadu
Živoria — len tam — po tónach údolia:
No, pre česť tvoju, hodnosť, ducha vládu
Tônu tú radšej, lež blesk zrady volia. —

Už dvakrát dvadsať liet horujem v túžbe,
Že shnusí sa ti nehodný bič vraha,
A ty — zakliaty v mrzkej jeho službe
Bočíš od slávy, sťa sirota nahá.
Ej! ten šlah biča, tá služba otroka,
To tvoje trpné od slávy bočenie
Poráza už už hasnúci blesk oka,
Jak chmára, keď sa cez slniečko ženie.

Národe! z mnohých, pre lásku ku tebe,   Keď i opustiť nutno mi biedny svet,
V cudzinu jatých, i mňa hrob už volá . . .   Preca žiť budem — tak ma teší viera:
A ťažko umrieť pri vidín velebe,   „Kto prvej lásky venoval tebe kvet,
V ktorej slavian — svet mohutný plapolá!   Ten v láske tejto nikdy neumiera.“ —

Josef Jančo.

S v o j k s v o j m u.

Poveš od *Miloslava Dumného.*

(Dokončenie.)

X.

Bola jaseň.

Lísťa práchalo zo stromov. Ostrý vietor roznášal ho so šuchotom na všetky strany sveta. Pohrával si s nim jako si pohráva osud s pôvodu svojho sa odrieknuvším, zo stromu života svojho neverne odpadlým človekom: hádzal ho sem tam po zemi, honil cez prepaste a necesty a konečne hodil do vzdialeného kútka zabudnutia.

Pole bolo tiché, lesy ožklé a nemé, nebolo čuť spev ptače, iba desný krákot čiernych v celých húfoch tiahnúcich vrán zavzníeval a tak clivo bóľne pôsobil na srdce človeka.

Sme v Javorníkoch.

Dávno sme už tu neboli. Nevieť, či sa ešte vyznáme. Mnoho sa tu síce nezmenilo, no v tento jaseňný čas i tu jakési desné sťa hrobové ticho panuje. Kde sú tie časy, v ktorých vesele a spanile ozýval sa po zahrade teraz jakoby vymretej lúbežný spev spanilej Aničky? Príroda sa mení každoročne — ach, a život ľudský každodenne!

Vela sa i tu zmenilo.

Zahrada prv miesto veselých zábav, mnohých druhov a družiek, stojí teraz pustá; šuhaj dom i okolie toto oživujúci, Bôh do brotívý sám vie, kam blúdi v dialnom, širom svete a dievčina — ach, Anička naša sedí nemá, zadumená s matinkou svojou pri šíjacom stolíku. Kedytedy zavzdychá, kedytedy utre slzu z očka a matka to vidiac zastiera si tvár smutnú.

„Či my už len na vcky vzdychať budeme, dcéra moja?“ pretrhla tú hroboví tichosť zármuťok srdca premáhajúca matka. „Ukryté

svetu, ku samote večnej sme my odsúdené; i pristávajme na riadení Božom.“

„Samota často blaží človeka,“ vetila dcéra kloniac ku jej ramena svoju šumnú hlavu, „no, nás naopak samota života nášho trápi a suzuje.“

„Nie samota trápi nás, ale svet zlý,“ opravovala matičku, „blažení sme boli dotedy, kým sme o samote žili spolu v dome tomto. Prvý krok ale veľkého sveta, Anička moja, bol tvojim nešťastím a prvý krok urobený od toho nezdarňáka ani nehodného nášho zpomenuť, premenil samotu našu blaženú v samotu súženia plnú, ranil srdcia naše a nalial otravného jedu do kalicha slasť života nášeho.“

I zamľčala sa i skloniac hlavu počala slziť.

Anička vidiac stav matky ač sama potechy potrebujúc hľadela ju z bóľnych myšlienok vytrhnúť a jako by sama pre seba slová potechy básnikovej si odriekala:

„Nenariekaj si v žalosti,
Že ťa celý opustil svet,
Že tvoj život len tak hymie,
Vädne tvojich nádeji kvet.“

Kto sám seba neopustil,
Hospodina sa nezpustí,
Ten nenie sám a nešťastný —
Bárs ho celý svet opustí!“

Matka načúvala slovám týmto, tvár sa jej jasniť počala a ona savrela do verného materinského náručia dcérku drahú.

Čo sa medzitým toto v izbe dialo, bolo vidieť vonku blížiti sa jedného ešte mladého ale vo veľmi smutnom stave sa oku predstavujúceho šuhaja.

Po chôdzi bolo poznať, že je nemocný, lebo sa viacej vliekol nežli šiel a na bladej tvári jeho malovali, odzrkadľovali sa všetky brôzy prežitej strasti, vystáleho nešťastia a utrpenia. Oblek jeho bol tiež mizerný a zodrnaný, každý videl v ňom na prvý pohľad lebo žobráka, lebo nešťastníka, no zlostníka na skrže nie.

Zavzdychal si, utrel pot z utrápeného čela, zotrel slzu z oka a pozeral túžobne k oblokom domu pani Javornickej. Zvedave ohliadal sa do okola, musel tu veľmi dobre známy byť; no, nezdálo sa ho tešiť vidovisko to oku jeho okolo domku tohoto predstavené, bo si zase z hlboka zavzdychal a slzy utieral.

Priblížil sa až ku oblokom.

I napínal sa, aby videl dnu.

I podarilo sa mu.

On videl v chyži sediace ženské bez toho, žeby jeho byly tam zbadaly.

Z razu, jako zočil ubludlé tváre ženské zalomil rukama a s výkrikom: „Oj ja nešťastník!“ sklesol hrmotne na zem.

Na výkrik tento ozval sa z vniutra hlas: „Martin!“ a za okamženie kriesily dve ženské na zemi meravo a bez pohnutia ležiaceho šuhaja.

Na dobre opatrovanom loži leží v polotmavej záclonami zastienenej izbici šuhaj blady, mladý; ťažko oddychuje si, tu i tu rukou nepokojne hádže.

Všetko to pozoruje starostlivo spanilá deva; i nehýbe sa od postele nemocného, strežie okom pozorlivým každý jeho pohyb, jakoby uhádnuť cheela, či sa život do mŕtveho zase nevracia, a jakoby od okolnosti tejto jej vlastný mladý život závisel.

Šuhaj počína sa zobúdzat.

Mdlým zrakom vókol sa obzerá, pery sa mu pohybujú, jakoby niečo chcel vraveť; ale nič nepočuť, iba temný vzdych sa vinie z niader jeho.

Deva uradovaná vykrikne: „žiješ mi Martine?“

Na výkrik ten pribelne i matka Aničkina a vlúdnyimi slovami prihovára sa šuhajovi.

Nemocný bol v skutku Martin.

Verne vyrozprával všetky svoje nehody, i nezakryl vinu svoju, vinu ľahkomyslnej

mladosti ľa opisoval svoj smutný stav v peštianskej nemocnici, kam ho zanesli z ulice. Po vyzdravení, vlastne len zotavení svojom nemal sa kde podiet. Zaklopal tu i tam, ale všade ho odsotili. Tu si spomnel na Javorníky i prišiel sem.

„A vy ma nevyženiete?“ pýtal sa s otázkou, „a vy by ste mi mohli odpustiť?“

Slzy radosti plakal ubiedený šuhaj, keď počul i od matky i od dcéry na otázku svoju milé „áno.“

I sľúbil, že sa znovuzrodí.

Minula jaseň a zima, i zavítala zase ľubezná jar do krajov Tatranských.

Jako topily sa lady a zmizol sneh, tak opúšťaly i chladné city matku Aničkínu, ktoré chovala na proti zblúdivšiemu Martinovi, tak mizela i nenávisť a kapal hnev — a ona podobala za teraz otcovi marnotratného syna

Martin prešiel príkru školu života; no, vytriezvel zo svojho omámenia. Teraz padal mu blud jeho farchou centovou na srdce. Uvažoval, čo by bolo z neho bývalo bez smilovania sa nad nim zblúdivším, zo sveta vyhodeným, temer už do cela ztrateným, keby ho v Javorníkoch neboli zase jako svojho prijali. Prišlo mu na um, čo znamená srdce slovenské, čo dobrota jeho? Dnes už cítil, čo to vyznamenáva domovina, čo svojej. Len teraz ukazovať sa počala prepať tá ozrutná, nad ktorou stál, do ktorej by bol i zletel, keby ho myšlienka na rodisko milé a srdcia vrelé v ňom obydlené jeho prv tak milujúce a teraz hanobne od neho zklamané, — nebola ešte ač v svrchovaný ale pravý čas zachytila a ratovala.

Hrozné to, keď duša mladá zúfa sama nad sebou, bóľne, keď nad poblúdením svojim želite a trápi sa, no anjelské, keď z omámenia svojho preberá sa, vytriezvieva precituje k životu novému, Bohu ľubému, rodu osožnému.

Tak bolo i s Martinom.

A Anička naša?

Anička ožila, jako keď na uvädle kvieťačko prijde zlatá rosička, jako keď ker ružový v jar znovu vypučí, tak jej líčka ľubé zarumenily sa, zakvitly.

Martin prechodí sa s Aničkou po zahrade. Medzi nimi je už všetko zabudnuté.

Minulosť jim už na um neschodí, blaží jích přítomnosť blažená a budúcnosť?

Mladosť a láska — to sú deti prítomnosti!

Martin s Aničkou pozerali svoje nedajšie pamiatky, svoje nezabudky. Prišli k stromom oným, do jíchž kôry si bol pred rokami Martin meno svoje vyrezal. Ale jaký to pohľad? Tie stromy z vätša už vyschly a meno je sotva do poznania. Martin vidiac to, obľadol, zkamenel. Anička tíško a nemo, no nie bez bólu na to sa dívala.

„I tie stromy cítily poblúzenie moje,“ hovoril so slzami v očiach Martin, „ja som bol svoje meno premenil, pomadařčil, já som sa za svoj pôvod a za svojich rodičov, ja biednik, haňbil a hľa ani tie bezcitné stromy nemohly to vytrpieť, ony od žialu nado mnou vyschly, oni moje meno v kôre svojej označovať nechcely. O, Anička moja, ja som veľký hriešnik, ja som nešťastník, ja som vás nehoden.“

Kde je srdce devy slovenskej, ktoréby v žiali podobnom s utrápeným šuhajom vinu svoju olutujúcim nesúcitilo, ho nepoľutovalo?

Aničkino dobré srdce tak vedelo tešiť úbohého Martinka, že vzdor vyschlým stromom prúdil sa tok nádejí v lepšiu budúcnosť života utrápeným srdcom jeho.

Prišli ku studničke.

Kde sa podela tá studnička, z nejž tak dobrú vodičku pili na rozhodnú? Bože! o tej ani chýru, i tá vyschla, ani nemožno teraz zase z nej sa napíť na smierenie.

Hja, tak je to, keď náš Martinko od čistej studničky podtatranskej bol zablúdil do kalu a múlu močarín dolnozemskejších! Či príroda ozaj by mala súcíť s človekom? Áno, my jako krestania to dobre vieme, že i tá príroda spolu bolastí a spolu-lká s človekom, že ona nesie zároveň s nim kliatbu jeho: písmo sväté nám tak o tom svedčí. Či by to i tu tak bolo malo byť? Bôh vie! No Martinkovi vyschnutie i stromov i studničky nebola vec náhody, on tu zvláštne ač i veľmi bólné city pociťoval v srdci svojom. Ale koho by nepotešil anjel? Anjelom nad pokania činiacim úprimnú radosť majúćim anjelom — bola Anička Martinkovi. Ona ho těšila, ona liala balsam na rany srdca jeho. Zvláštnu moc potechy pre Martinka

mal zo „Šuleka a Holubyho“ ten Aničkou mu predriekany veršik.

„Beda so šuhajom, jestliže v mladosti
Nevydá zo seba šupiny podlosti,
Jestli ostanú v ňom: nač mu sila svätá?
S olovom smiešaný je každý kus zlata!“

„Ku hrobu starého otca, ta sa Anička,“ volal Martin, len to je to posvätné miesto, kde sa odrieknuť chcem zla a sľub polepšenia svojho obnoviť.“

Hrob spravodlivého Javornického počal teda byť zase pilne navštevovaný.“

„Na tomto hrobe,“ spomínal si Martin, nie jedno zrnko dobré zasiala do srdca môjho, Anička, ruka drahej matky tvojej; ale hľa! svodná ruka sveta všetko to vytrhala bola zase v cudzom svete z neho. Starý otec ma umierajúc napomínal: Martinko! počúvaj ač i nevlastnú ale verne fa milujúcu mať. A ja som neposlúchal. Riekol: buď dobrým bračkom Aničke. A já som fa zaprel, oklamal. Chráň sa výstupkov mladosti. A já jom sa nechránil. — Utielaj od zlých spoločností. A ja som sa jim v náruče hodil. Nikdy nezabudni z jakého si rodu. A ja som nie len zabudol; ale som sa zaň i haňbil. Božie požehnanie bude s tebou, ostaníš-li verným rodu svojmu, zpreneveríš-li sa mu, i Božie i naše požehnanie by odstúpilo od teba. To slová starcove — a tak sa stalo.“

Martin hodil sa na hrob starcov a boľastne narielal.

Za dietkami prišla i matka.

Martin sdóveril sa jej, že cítiac sa byť jích nehodným, má umysel ísť do sveta, kam ho dve oči zavedú; lebo slová umierajúceho starca nedajú mu pokoja.

Ona v slovách umierajúceho starca dala mu potechu i uspokojenia, keď mu pripomenula tie slová nebožtíka, ktorými jích ku sňatku manželskému požehnal.

I spojila ruky dietok svojich, ktorých srdcia dávno si prináležaly. A na smutnom mieste, na hrobe to starcovom, slávil Martin s Aničkou veru nevyslovne, blažene, radosť.

Keď sa Božia príroda na jar rozzelená, ptáča sa rozpeje, lúćiny zakvitnú, háje rozvíjú, teší sa všetko novo vzkriesenému životu, ale na macošskú zimu viac nik nespomína

a rozpomienkou na ňu blaženosť prítomnosti si nekazí.

Tak je to i v živote človeka, tak to bolo i u Javornických.

Na nerestné zašlé časy nik viac nespomenul.

Mladí manželia — Martin s Aničkou, žili jako pár holúbkov a matka, pani Javornická, cítila sa byť oblažená v zdare a v láske dieťok svojich drahých.

Martin nahradil, čo bol ľahkomyslene zameškal; napravil, čo svedolou mladosti bol pokazil. I stal sa cteným a hladaným pravotárom celého okolia. Za ustávanie a obeť pani Javornickej odmenil sa tým, že jej starú, zaležanú pravotu vyhral, čím do skvelejšieho položenía domácnosť jej prišla.

Javorníky prišli zase do starej kolaje.

Obec táto bola zase tým, čím za časov starého pána Javornického bývala. V Martinovi ctili občania Javornickí zase onoho starého pána a nazývali ho vodcom a otcou svojim.

Martin stal sa mužom, národovcom, okrasou celého okolia.

Naši mladí manželia cestovali.

Anička videla i Pešť a Martin jej ukázal miesta tie, ktoré bol navštevoval.

Jedno odpoľudnia sišli sa boli v mestskom hájiku v hostinci s Irenou.

Dali sa do známosti a vyrozprávali si svoje osudy. Irenka bola už vdovou, jej manžel zomrel v žalári zapretý súc pre dlhy; ju nechal v tom najbiednejšom stave. Ona sa teraz dosť namáhava živí zo šitía a iných ženských prác. Ona vraj velice schybela, že nezostala na horniakoch, tam by bola blaženou byť mohla; lebo darmo to vraj: *sej patrí len k svojmu*.

Nezameškali navštíviť i ju v jej byte a Anička si mnohé veci kúpila u nej na pamiatku.

Martin sa stal členom Matice a Anička členom Živeny a súc velice zaujatí za slovenské vyučovacie a vychovávacie ústavy. Dietky svoje hotujú do nich a na cestu do sveta majú dve modliace v zlatorezu viazané knižočky, tie isté, ktoré si oni boli pri rozlúčke svojej na vzájom dali.

Martin prijdúc do Javorníkov z Pešti, ničoho sebou nedoniesol mimo Aničkinej modlitebnej knižky. I veril, že v nej spočívalo požehnanie Božie.

Bôh ťa požehnaj, mlad milá, slovenská, — a nezabudni na heslo životné: Svoj k svojmu!

Divná dáma.

(21. Mája 1872.)

V zahrade pri dome
Odpílujem sucháre na strome,
Slúžka prijde, volá ma:
Prišla k nám jedna dáma!
Čo za dáma? sa pýtam,
No len choď, — prijdem priam!

Jako dnu do izby vkročím,
Jednu divnú dámu zočím,
V čiernych šatách, smutnej tvári,
Vyprahlý zrak, bladej žiary,
Na prsách krížik dákyš
S umrlcou hlavou jej visí. —
Privítam ju, ale tá
Tupo hladí do sveta,

A nič neodpovedá,
Mlčí — jako stena bladá. —
Zvedave na ňu dívam sa,
Čím smiem slúžiť? pýtam sa;
Tuším nešťastné milovanie
Dušu vašu tak kormúti?
Vážne hlavou pokrúti,
A chladne odpovie: nie. —
To mne netreba,
Ja mám inú túžbu,
Prišla som po teba! —
„A kto ste vy?“ „Smrť! na službu.“
„A tak? — keď tú službu máte!“
Zapnem gombík na kabáte,
Smodku si zapálím,

Vyfúknem hustý dym,
Vezmem do ruky palicu,
Klobúk zatlačím ku lícu,
Pomyslím si v zadumení:
Ten môj život tu na zemi
Jednak samá nerest tlačí;
Nemám, čo za nim banovať,
Lahko budem putovať:
„Teda poďme, — nech sa páči!“

Ideme sami dvaja
Romantickou cestou hája,
Slnko svieti, — sparný čas, —
Ticho, — nečúť žiadnej reči,
Havran letí ponad nás,
Krvá — krvá — v letku škrečí;
O chvíľku malinkú
Cesta zkrúti nás v dolinku.

Aj hľa! ide nám v úsrety
Pán učiteľ Lieskovický,
Vážnym krokom poeticky,
S fajôčkou hrdo vystretý.
Poďte s nami! zavolám.
S vami? . . . . pýta sa, a kam?
„No len poďte!“ ten len stojí,
Skumavo na mňa pozerá,
Očami tú dámu merá, —
Potom k nám sa pripojí. —

Ideme, ideme
Takto traja spolu,
Nemáme hovoriť vôľu, —
Ku hostincu príjdeme.

Vôjdme do toho hostinca!
Prevravím, napiť sa vína.
Poďme! Lieskovický zvolá,
Lež tá dáma do okola
Sliedi, nie jej to po chuti,
Mrští sa, a hlavou krúti;
Keď sme boli za dverami,
Už len tiež vošla za námi.

Vínko si upijame,
A nič nerozprávame,
Len dominus Lieskovický
Do ucha mi šepce vždycky,
Ustavične pýta sa ma:
Povedzte mi: kto tá dáma?
Zrak má sklený, stĺpový,
Ni nepije, nesloví. —
Trpko sa usmejem,

A zticha mu poviem:
To sa nepýtajte!
Ale radšej zaspievajte
Pesničku tú:
„Už idem do hrobu
Tmavého, pustého
Tam budem spočívať až do dňa súdneho!“

„Nebudem tú spievať ani za svet.“
Teraz, keď víno pijem,
Radujem sa, že žijem;
Ta hroby, — súdne dni het! —
Ale ja si zaspievam
Takú, ktorú ja rád mám:
„Červené vínečko,
Chlapci napime sa!
Zadudaj, zadudaj!
Chlapci zatočme sa!“

A vtom vypil až do dna,
A ešte raz z pohára,
Oko sa mu zatvára
Zastreté závojom sna. —

Dáma už ide von dvermi,
Prosím! slovo predhodím,
Keď už takto odchodím,
Jednu žiadosť doprajte mi:
Nech môj život nevyhasne
Kým nevýndu moje básne! —
Keď už teraz nepriatelia
Hrozia mi, že ma zastrelia,
Od protivne a od jedu
Na zkažu mi jich privedú. —

„Viem! tedy počakám!
Skonč! čo ti naložil pán; —
Veď ja tých už zariadim!“ —
A v tom zmizne sťa dym.

Lieskovický o stôl opretý
Spí jakoby umretý,
Nebude čakať deň Páne,
Ale hnedky z mrtvých stane; —
Po pleci ho potlapkám;
„Hej, hore sa! poďme k nám!“
Hlavu zdvihne, oči si pretiera:
„Bodajže ťa! domov vera!
Jako sa mi zadriemalo,
Idem! počkajte len málo!“

Domov sa vraciame,
Mlčky, pomaly stúpáme;

Po dlhom mlčaní
Lieskovický zastane;
Ale povedzte mi, pane!

Čo to bola za dáma s nami?
Opetovne pýta sa.
Smrť! poviem; „ba kýho daša!“ —

Graichman.

Dôležitosť krásneho umenia vo výchove a v živote národov.

Podáva *Pavel Hečko.*

(Pokračovanie.)

Krásnemu umeniu učí sa človek v umeleckých školách alebo na akademiách umeniu posvätných. Nenie sú to však školy jako iné školy, ktoré by na stá učencov počítavali a v nichžby tito v laviciach sedeli naslúchajúci rečiam učiteľa — majstra svojho: lež je to škola pre málo zasvätencov umeniu, čo sa pri málo theorie, pri prijatých základoch umenia, hneď praktický učia, jako treba hotoviť umelecké diela, takže každý výtečný v umení svojom majster, menovite vynikajúci nad iných geniálni umelec, svoju školu zakladá a udržuje, pravda iba z dakolkých učencov záležajúcu, a však tým hladanejšiu a početnejšie navštevovanú, čím výše zrástla sláva majstrova. Počítujeme však sedmero krásnych umení, a síce: staviteľstvo, rezbárstvo, sochárstvo, maľbu, spev, hudbu, básnictvo a rečníctvo.

Základom prvých štyr umení je: istá hmota, merba, optika, plán, obrazotvornosť, kreslenie a myšlienka, a ostatných základom je: tón, hlas, časomiera, obrazotvornosť a myšlienka.

Staviteľ musí mať priestranstvo, na ňomž stavia, hmotu, z ktorej stavia, a plán alebo rys a myšlienku, podľa nichž stavia, čo si hneď i nakreslí, takže v tomto nakreslení má už hotové dielo na papieri, ktoré potom v priestranstve a kroz hmotu uskutočňuje. Za drievneho veku došlo staviteľstvo u Grékov a Rimanov najväčšej dokonalosti a slávy, ačkoľvek pamätné sú pre nás i egyptské budovy a pomníky; chrámy a paláce nad zemou budované i pod zemou do skál vytesané, a zvlášte ohromné, času a živlom po celé veky vzdorujúce pyramídy a obelisky, tamtie na trojhran, tieto na velohran stavané. Charakte-

ristikou gréckych a rímskych budov je: impozantnosť, jasnosť, skvelosť, súmernosť, ozdobnosť a nádhera, zvyšovaná utešenou kresbou a rezbou, menovite súmerne postavenými krásnymi slúporadmi, a chodbami, medzi nimi umiestenými i k nim vedúcimi. Kto takéto slavné budovy spatruje, zdá sa mu, že tie ani človek nestaväl, a myslí do neba byť začarovaným. Staviteľstvo egyptské je naproti tomu ohromné, ozdobné (s chatrnejším umením), ale pošmurne, čosi tajomstvenného prezradujúce. Staviteľstvo sredoveku nosí na sebe znamenie germanského a grécko-romanského ducha. Germanský duch vyráza svoju túžbu po Bohu a ten posvätný cit, ktorým k Bohu vedený býva, v tomto umení svojom, preto chrámy kresťanské, gothickými menované, sú tmavé, istú posvätnú bázeň (heilig Schauer) vzbudzujúce, s väzami vysočiznými a koncítymi rezbami ozdobené, s vyvedením veľmi umelým, zpomenutú už túžbu ducha po Duchu nekonečnom, zpredmetňujúce. Grécko-romanský duch javí sa v staviteľstve jako duch jasný, Bohu sa radujúci, a slávu vyššieho života milujúci, k nemuž to, čomu sa on teší, to jest spásu svojej, z neba prichodí, preto tu kupolami od vrchu dole vniká svetlo slnca nebeského. Mnohé chrámy nemajú väží, a majú-li jaké vtedy, sú ony viac nízke nežli vysoké, na to miesto bývajú samé chrámy vysoké a velikých rozmerov; iné charakteristické znamenie jejich je okružnosť rysov a foriem, ozdoba slúporadová s utešenými korintskými rezbami, a na vrchu, jako podotknuto, jedna alebo viacej krásnej kupól, ktoré spolu s oblokami o vela viacej svetla púšťajú, nežli chrámy gothické. V takomto chráme pojíma človeka vniutorný pokoj

a blahý pocit dokonaného smierenia s Bohom. Svetské budovy majú tiež slavnostný, veselý a nádherný ráz s formami okrúhlymi, impozantné sú jejich průčelia a altány. Novoveké stavitelstvo pridrža sa grécko-romanského slohu: slúporady sú už redšie, ale jasnosť, veleba, krása a nádhera všade rozliata, terajšie chrámy a paláce, uspokojujú oko, ducha i srdce. —

No jakéže bude slovanské stavitelstvo? Jako Slovan miluje veľkosť, veľebu, krásu, jednoduchú ozdobu, svetlosť a veselosť: tak bude i jeho stavitelstvo veľkolepé, veľebné, jednoducho-krásne, jasno-ozdobné, svetlé a k veselosti vzbudzujúce. Slovanská forma budov bola od jakživa podlhovastý štvorhran, a preto bezpochyby i ňou ostane; pri chrámoch vyniká posiaľ zaokrúhlený po dlhovastý štvorhran s kupolami, menovite väže kupolovité s dvojistým krížom a s oblúkmi elliptickými, chrámy to kresťanského Boha, Boha lásky. Takéto budovy vidno už v Rusku, kde pri zámožnosti a bohatstve najskôr mohol byť obrátený zretel i na vlastné, slovanské stavitelstvo.

Rezbárstvo sa u všetkých národov spolu so stavitelstvom rozvíjalo, a preto spatrujeme ho už v Egypte, v Assýrii, v Babilonsku a v Číne, v Grécku a v Itálii, obzvláste keď z dreva na budované stavby pomocou gypsu prenesené súc, ozdobovalo steny a průčelia, predovšetkým nádherné slúpy slohu korintského, kde diviť sa musíme toľkému umeniu; panuje ono i na gotických stavbách, kde v tenkých a drobných väžičkách, v ihlicovom listiu jedlí a smrekov, a v dubových listoch podivne vyvedené ho spatrujeme. Rezbá táto užívala sa a užíva sa až posiaľ i vo dreve vyvedená po kresťanských chrámoch, menovite na oltároch, krstiteľniciach, kazateľniach, zpovedelniciach a chóroch. Slovania boli od jakživa veľkí umelci v rezbe, a chrámy jejich z dreva stavané byvše, z vonku, zvláste ale z niutra, subtilnými a peknými rezbami pokryté bývaly, predstavujúc nie len stromy a jejich listia, ale i podoby bohov, jichž krom toho veľké množstvo bolo. Za našich časov užíva sa rezby pri stolárskych a tokárskych z dreva alebo z kosti hotovených rozmanitých krásodieliach, ktoré však zvláštnym spôsobom, už i na liatiny z kovu, prenášané bývajú,

aby všelijaké domové náradie a náčinie ozdobovali. Tomuto je v istom ohľade príbuzné novoveké rytectvo, k vyrytiu do kovu litier a obrazov upotrebované, ktoré použité súc k prenášaní tušovaných alebo maľovaných obrazov na kov, nesmiernej dokonalosti došlo, a maliarske diela tak rečeno zvečnilo. Právom obdivujeme rytiny v medi a oceli, a tešíme sa i neznámemu predtým zdokonáleniu drevených rytín.

V sochárstve sa žiaden národ v starožitnosti krom Grékov nepreslávil, lebo Rimania sotvy mali vlastných umelcov tohoto druhu, potrebujúc k takémuto umodielu obyčajne Grékov; sochárstvo ale Indov, Egyptčanov, Assirov a Babilončanov, bolo ešte naspoločné hrubé, nič živého, duchom preniknutého nepredstavujúce, tak i sochárstvo pohanských Slovanov, ač dajedi už o dákych dokonalejších výtvoroch bája, bolo iste len primitívne. Toto veľké umenie, zo surovej, dosť tvrdej hmoty kameňa, dokonalú a jakoby živú, vo všetkých okamženiach a polozeniach duše nachodiacu sa podobu človeka, púhym dlátkom a kladivkom utvoriť a vyviešť, oslávili umom svojim grécki: Fidias, Polykletos, Myron, Skopas, Praxiteles, Lysippos, Polydoros, Athenodros, Cháres, Arokasilaos a Kleomenes; za našich časov ala vlaš Michael Angelo-Buonaroti, Kanóva a dárcan Thorwaldsen. V tomto umení vyznačil sa tiež nie jeden ruský, poľský, český a slovenský umelec, ponevác plastika, ktorá tu panuje, slovanského ducha zvláste k sebe tiahne, a umenie toto k pomníkom slavných ľudí najlepšie sa hodí. Teraz ale, za našej doby takej dokonalosti došlo umenie toto, že sa podľa umelcovho vzorcu sochy i z kovu verne a krásne liať môžu. —

Ešte nad sochárstvo skvelejšie, lebo tak rečeno duchovnejšie, je umenie maliarské, ktoré za našich dní ohromný, predtým ani netušený pokrok učinilo. V umení tomto starožitní Gréci nevývodili už tak, jako v trojakom, výše spomenutom umení, ačkolvek čo verní popisovatelia prírody. Apelles, Zeuxis, Polygnotos, Apollodoros a Parrhusios, veľmi pochvalne sa spomínajú, menovite Zeuxis vraj vymaľoval raz tak prirodzeno-verne jeden stravec hrozna, že priletujúci k nemu ptáci zobali ho, a Apelles zase zdarile vyobrazil

koňa v jeho prirodzenej veľkosti, že príbehly k nemu kôň lúbezne sa k nemu rehoť počal. Lež táto prirodzená vernosť, je ešte len prvý stupeň maliarstva, druhý vyšší stupeň je odmalovať človeka v tých duševných hnutiach, ktoré javia sa v očiach a v celom obličaji jeho, čo je už o veľa ťažšie predstaviť; a tretí spolu najvyšší stupeň umenia tohoto je, bez hľadania na istého človeka, z hlavy znázorniť rozličné duševné duševnie okamženia ľudskej a situácie tak, že z nich staby živý človek hovorí a jedná. Dokonalý maliar nevládnúci lež oľovkom, štetcom a farbou, na papieri alebo plátne, je podľa terajšieho pokroku tohože umenia v stave, celý jedon dramatický dej živo a trefne zmalovať, že z tvári a posunkov na obraze dejstvjúcich osôb vyčítaš dost pravde podobne celú historickú udalosť, následkom čoho znamenité historické obrazy nepominutelnú cenu majú. A tak hľa, umenie maliarské je schopné nie len z predmetnenia prirodzených vecí a osôb, ale i ideí, ktoré rodia sa v človeku i kroz človeka pôsobia.

Od tých čias, čo je svetlopisectvo vynajdené, ktoré verne maľuje predmety z prírody vzaté, maliarstvo je viac na predstavovanie ducha vo hmote odkázané, nežli na samú prírodu, a jestli už predtým slávu umenia tohoto, maľovanie duševných výjavov v človečenstve pôsobilo, ostatne ono i ďalej jeho zvláštnym a vyšším cieľom, k jehož dosiahnutiu toto sily svoje napínajú, dobijať sa bude o vence slávy. Tak hľa už v stredoveku kvitlo umenie maliarské, keď genialní umelci pokúšali sa o to, predstaviť Krista Bohočloveka a Mariu matku jeho i Apoštolov a mučedníkov kresťanských podľa ideí, jakú nám o nich podáva Evanjelium a historia kresťanskej cirkve. Najslávnejšími maliarmi v ohlade tomto ostanú maliari italianskí, k nimž sa pridružujú maliari školy belgickej, hollandskej a nemeckej, menovite: Michal — Angelo Buonaroti, Julius Romanus, Correggio, Tiziano, Rubens, Rembrandt, van der Velde, Ruissdael, Vandyk, Dürer, Kranach a Holbein. Umenie toto za našich časov v tom pokročilo zvlášte, že sa už neobmedzuje na samé náboženské ideí a deje, ale jich bere z ľudského sveta vôbec, stopujúť všade duševnomravný život a vývin, a takto podľa hore už

rečeného, dramatisuje všetky zjavy a rozvoje ľudského ducha, vykorisťujúc tu nie len všeobecné dráma, ale i všetky druhy jeho až po veselohru a frašku, znajúc trefné satyrické obrazy podávať, umie však i slavných hrdinov dejov náležite predstaviť.

I v tomto umení pokúšili sa už mužovia slovanskí novejšieho, veku, a to nie bez prospechu, lebo malby mnohých týchto môžu sa smelo ku boku slavnějších výtvorov iných europejských maliarov postaviť, a chováme nie marnú nádej, že sa dosť skoro nedajú prevýšiť inorodcom, menovite keď jejich krásocit, poetického ducha, individuálny zápal, nadšenosť, silu a oheň, zaujatosť za všetko pravdivé, dobré, sväté a krásne a jejich objectívne, verné pojímanie sveta, do povahy vezmeme. Zdroj zaiste i tohoto umenia leží v mocnej obrazotvornosti, v **bohatsťve** ideí v zdravom pozorovaní a v **živej** barvitosti. Maliarstvo slovanské je **zvlášte** k tomu povolane, aby zpredmetňovalo pôsobenie ducha v tele, čo sa jemu pri jeho geniálnosti a sile i podarí, jakož sa už posiaľ ne jedni takto slavnými stali, a sice medzi maliarmi ruskými, poľskými a českými, čoho i dôkazy podať časom svojim nepremeškáme.

Ostáva nám ohliadnuť troje ešte od týchto vyšších, lebo duchovnejších umení a sice: hudbu, básnictvo, spev a rečníctvo, ktoré jako výšej zpomenuť, na tóne, hlase, časomiere, obrazotvornosti a myšlienke spočívajú a kroz nichž poesia najväčšie triumfy slávieva. Za drevnej starožitnosti stála hudba na najnižšom stupni zo všetkých umení, a to jednak preto, že národy ešte neboli vynajšli dokonale hudobné nástroje a jednak preto, že neznali ešte znakov, ktorými by boli mohli výšku a hĺbku, tenkosť, a hrubosť krátkosť a dlžku alebo jemnosť a silu tónu označiť a spôsobom týmto sústavne a harmonicky usporiadané kusy hrať. Stalo sa to úlohou stredného a nového veku, kde už hudba tak ďaleko postúpila, že v nej možno nie len jednoduché ale i tie najslôžitejšie melodie (nápevy) previesť, a nie len spevy ale i celé dumy (fantasie) myšlienky a ideí vo spevno-hudobnom spôsobe utešeno predniesť, kde duša pomocou sluchu v idealnej ríši pocitov, myšlienok, nadchnutí a vyšších slastí baví sa. A hľa hudba stala sa nám

krásnym, milým a rozkošným výrazom vniu-
torného zítia nášho, buďto radosť alebo zár-
mutok, potechu alebo žiaľ, rozkoš alebo bo-
lasť, nadchnutie alebo zkseslosť, strach a
bázeň alebo odvahu a smelosť, silnú vôľu
alebo ochablosť, lásku alebo nenavišť, nádej
alebo zúfalstvo v útrobach našich povstáva-
júce, tónami svojími predivno vyrazajúca ma-
lejúc, a v premáhaní všetkých týchto protiv a
odporov, do blaženejšieho sveta duchov nás
unášajúc. V Europe nieto vzdeleného spo-
ločenstva, ktoré by sa hudbou rado ne bavilo,
a ona patrí iste k tým najviacej slachtiam
a najkrajšie zabávajúcim umeniam. Starí
Gréci a Rimania neznaliby sa dost nadiviť
terajšej zázračno-kúzednej, velebno-krásnej
a spanilo-rozkošnej hudbe našej, ktorá i to
čo srdce cíti, i to, čo duša myslí, alebo čo
jedným i druhým v jeho útrobach hýbe, sve-
jimi tajomnými ináč tónami vyslovuje, k srdcu
i k duši jednako dojímavovo hovoriac, takže
i prosriedkom hudby shovárať sa nám možno.

Jako rozdielna je poesia návodov, tak
rozdielna je i hudba jejich, a preto i slo-
vanská hudba iný ráz má, nežli hudba ro-

manská alebo germanská: jako tam v útro-
bach často výchor zúri a hudba je búrlivá,
a jako u nás jemný pokoj prevažuje, tak je
u nás hudba pokojná; jako tam istá roztr-
žitosť (Zerstretheit) panuváva, a hudba je
trhaná, tak u nás pri panovaní zdravej, sú-
vislej myšlienky a jasného povedomia, je
i hudba pekne súvislá, v sladkom prúde a
v milom vlnení tečúca. Ešte nepočul svet
takej nebeskej harmonie, jakú vykúzlil slo-
vanský genius z hudobných nástrojov svojich,
keď i v samom živote Slovanov nastúpi tá
dávno želaná a čakaná krásna harmonia
duchov a srdca. V hudbe vynikajú medzi
Slovanmi Česi, Slováci a Poliaci, avšak čo
do národnej hudby najvyš postúpili Rusi,
ktorým bohaté prosriedky národného rozvoja
najlepšie prajú. Medzi Vlachmi povstala
najdrieť krásna cirkevná hudba, a potom
pozdejšie svetská, takže umelci jejich oby-
čajne na dvory kniežatské povolávaní boli;
už zo VI. stoletia sa spomína veľký hudobník
Josef Zarlino, jehož množstvo slavných umel-
cov nasledovalo. Medzi Nemcami najviacej
presluli: Hajden, Mozart, a Beethoven.

(Pokračovanie nasleduje.)

G o l g a t h a.

Z Golgathy svätej plynie rydzosť toku.
S šumom opúšťa vlasť svoju hlbokú.
Bo do sred zeme jdu vraj jeho žriela,
Ztadiaľ sa tajne rýchlym skokom ženie,
S mocou nadzemia syčí hor lúč skvelá,
Až ta po nebies lazúrno brnenie,
Ztadiaľ v hre kvapôk na zem zas romoní,
Žblnká luhami, nivami Siona:
Troj-žriedlom spechá zo svojeho lona,
Východ, západ, juh, sever bystro honí.

Divné sú toky tej golgatskej vody,
Sila jích kríža v zemi svätej plodí:
Bo keď zlosť ľudská svätosť na kríž bila
A zvyš vypála na pahor Golgathy:
Vyperlila zem zpod neho tok svätý
A tok ten ženie posiaľ rovná sila.
On vládne svetom, je voda života,
V päť sveta častach smádné duše pojí,

Mrtvym na duchu životom žblnkotá,
Ustatých verných túži v svätom boji.

Máme my, bratia, i rodniu Golgathu
Šlechtnou krvou zbrcenú, posiatu:
Každá hrst zeme — rozpomienka bólu
Preráza srdce, no rozohní vôľu!
Šulek, Holuby, mučedníkov sbory:
Každá jích krvi kvapka ohňom horí,
A plamene tie v srdciach ctným junákom
Horia svätohňom, blčia orlým zrakom,
Volajú hlasne, že národ ten žije,
V ňomž pravda vence mučelnikom vije.

Golgathy našej každý prach nám milý,
Vence hrdinom jakby sme nevili,
Čo ukázali, že nemravu sila
Iba jích telo, jích pravdu nezbila. —
Tak nechže horí ten plameň bliskavý

V činoch posvätných svobody i slávy,
A občerstvenia, a nebo nech dáva
Svätej Golgathy voda žblhkovatá.

V tých znakoch rod môj vypni sa nad rody
A dočkáš — Bôh dá — nebeskej svobody!
Ján Alex. Fábry.

Rozpravy večernie o umení staroslovanskom.

Vypravuje *P. Z. Hostinský.*

(Pokračovanie z II. ročníku „Orla“.)

Čiary.

Blesk slnka je názorom písma. Blesk, ako jeho podanie nazýva šíp, dal základy k vyobrazeniu čiar písenných. Povesti naše, blesky slnečné často znázorňujú sa i v meči, volajúc tamtie šípami zlatými, tento mečom zlatým. No symbol tento ukrýva i stránku duchovniiu, bo svetlo je spolu názorom i ducha, duch zase je prameňom mysle, myseľ zase matkou slova, a slovo zase obrazom čiary, t. j. písmy. Písmo teda je výtvorom so- sústrednených síl i prírody i ducha. Preto ono nepovstalo prv, len keď oba momenty tieto v povedomí sjednotily sa harmonicky. Preto písmo patrí do oboru umenia, tak jako na pr. ihra, spev a hudba.

Keď ale blesky, ako strely slnka — a tak symbolicky i blesky ducha — sú názorom písma: teda nasleduje, že čiary písma, alebo litier, nebudú nič inšie, jako takže názory týchže bleskov slnečných. — A tým sú i skutočne. Rozdelte písmo staroslovanské na jeho čiastky, a uvidíte, že sa čiastky jednotlivých litier, ba i samé písmy, podobajú bleskom (abo strelám, šípom) slnečným.

A tu hneď uhádnete otázku, prečo sa písmy najstarších národov medzi sebou srovnávajú? Preto, bo blesky slnka tak dobre rozletávajú sa na severe a juhu, jako i na východe a západe. Dieťa Hymalaju, syn Atlasu a človek Karpatu, rovnako videli blesky slnečné. Keď teda boli rovnaké názory, nasledovne musely byť rovnaké i odznaky, t. j. čiary alebo písmy.

Keby sme my v tej miere znali nazerať na tie názory v blesku slnečnom, jako to znali pradedovia naši; teda by sme dokonale porozumeli pôvodu litier, a skrze litery i smyslu slov. Boly by sme tými čarodejníkmi a veštcami v poviedkach našich. Naše

oko videnia ale behom času zabešlo belmom reflexie, pre to my dneska v čiarach tých vidíme len puhé litery, ten pôvodný názov ale skrytý je myslí našej, jako to zrno zaorané.

Čiast túto umenia nášho obohatil nevyrovnane p. Pavel Križko, keď odokryl slovenské runy na Veľestúre (na vrchu medzi B. Bystricou a Kremnicou). Písmo toto takže máme si na základe horeudaných názorov vysvetliť. Už samé miesto nálezku svedčí o starobylosti, istotne, že tam Sloveni slavievali dakedy náboženské obrady Turovi. Od Tura prevzal meno nie len vrch ten, ale i sám Turec. No ale znáte, že Tur je nič inšie, jako pretvorený Vit v dobe jarnej.

Nuž znázornite si runy veľestúrske, a tu budete mať zobrazené všetky myhy bleskov slnečných. Jako slnko vypúšťa strely svoje na pravo, na ľavo, tu rovno tam šikmo, tu dlhšie tam kratšie, tu hneď do štvrt a pol, tu zase do celého kola; tak vám myhot bleskov týchto zobrazujú nápisy veľestúrske.

A hľa! tieto malilinké blesky slnečné — prenášajú všetku vedu človečenstva. Bez písma nebolo by osvetly! Beh slnka delí hodiny, roky, sloletia a veky, a tým tvorí čas. Mysleľ človeka bola by bez hraníc, keby ju neohraničovalo slovo, a slovo takže nemalo by hraníc, keby sa neskrystalisovalo v tých malučkých čiarach písenných. V tomto poľahu leží tajnosť mysli, slova a písma. Tajnosti tieto dedili knazovia, oni boli napospol čiarokňažníci a veštcovia vedy. Mysteria chrámové len blázon môže brať na ľahko.

Keby sme znali vyčítať prvé názory pradedov našich, založili by sme na nich filozofiu slovenskú. Nezazlíte mi, prosím, vy, ktorí sa mrzíte, že život mythologický chcem položiť za základ vedy a umenia národného.

Prejdime teraz na

Runy.

Spomenul som na počiatku článku, že jako tvorcom písmen je Otolienco, tak názorom písania je Atalienka; abo druhými slovami: voda a potažne na nás — Hron. A hľa tým prechádzame od písem k písaniu. Ako blesky slnečné sú vzorkami písem, tak Hron napodobňuje písanie. Písmeny sú jednotlivé čiary, písanie ale podobá sa toku vody, bo keď klademe literu k litere, teda máme nie len tok čiar jako čiar, ale i tok myšlienok.

A hľa toto sú runy. Už sám názov pochádza od pochopu: ronif t. j. tiecť. Rieka naša Hron znázorňuje ten samý pochop. Prvotne snáď nosil meno: Ron. Tomuže pochopu zodpovedajú i rieky: Rone a Garone, siedliská to starých Keltov s jích veštiacimi bardami. Toho samého významu je i škandinavské Runnen, od rinnen = fließen, t. j. ronif, tiecť.

Názorný význam rún označoval by teda: ustálenie tekavosti myšlienok. A skutočne, taký je prvý pochop písma každého národa. Myšlienka zrodená v čase, tečie jako Hron; prameň jeho má počiatok v zriedle svojom, tak jako myšlienka v hlave. Takýto tok, ale spolu i obraz, je runa. Myšlienky lietajú jako strely slnka, ťustiac na krydlách tekúceho času. No runa ustáli ich let tekavý tak, jako studnička shromažďí vodu. Tak hlboký je význam jednej čiary, jednej runy, jedného slova. Taký názor mali o nich pradedia naši: nuž a preca mnohí balamutia, že dedovia naši neznali inšie jako siať a orať.

I velestúrske runy sú abecedou slovenskou — a že neznáme staršej, teda sú azbukou najstaršou. Ten istý základ má i alfabet grécky, normanský, assýrsky, fenický atď. Tak na pr. písmeny grécke Alpha, Beta atď. znázorňujú istý predmet z prírody vzatý. Tu predmet a písmena sú si podobné. Na pr. litera Δ = delta, značí ostrov z dvoch strán vodou otočený.

Tak povstala i hlaholská azbuka, pozdejšie kyrilčina. Písmena $\mathbb{B}$ znázornená je v buku preto dostala nie len podobu tohoto stromu, ale i meno. —

Tie samé názory majú i runy nordické. Na pr. *a* menujú ailm = jedla, *b* volá sa beith = breza, *c* dľa mena col = lieska, *d* je duit = dub. *f* má meno fearl = jaľša,

g meno gort = zimozel, *h* meno hath = truka, *l* meno luis = skoruh, *m* menuje sa muin = vinič, *n* nion = javor, *o* má meno on = hruška, *r* meno ruis = chabza, *s* meno sail = vrba atď. Tu vám dvoje padne do očí; jedno, že všetky názory vzaté sú od stromov, druhé, že meno stromu začína sa hláskou samého názoru.

Stredišťom názorov týchto je oko, práve tak, jako stredišťom hviezd je sluko. V oku našom, jako známe z optiky, sa predmety vonkajšie zobrazujú. Oko je tým zrkadlom na tvári človeka, v ktorom vidíme i seba, i vec, ktorú mu nadstavíme. Keď pozreš nekomu do oka, teda tvár tvoja objaví sa v opačnej vidbe, teda jako v zrkadle. Tak povstali obrazy, tak sa zrodily názory písem v oku Vitovom, v tom svetovom zrkadle slnka.

IV.

Rezba a malba.

Písmu sestrou je rezba a malba.

Jako v písme napodobňuješ čiary slnečné, tak zobrazuje jich i umelec, rezbár a maliar. Rezby pradedom našim neboly inším, jako složené runy, t. j. abeceda rún; runy ale, jako znáte, boly písmom názorným. V tomto ohlade môžeme povedať, že i Sloven, ktorý nezná písať dľa dnešnieho návodu školského — bol preca písárom. Pozrite len na baču, keď on rozmanité predmety tak umelecky vyrezáva na čerpák, na ložku, na porisko valašky svojej, na pískor gájd svojich a t. ď. Či on nenie krásnopisec?

Tohoto dôkazom sú ďalej i tie spiežové pozostatky, jaké sa na zemi slovenskej, z časov ešte predkresťanských nachádzajú, a o ktorých budem vám rozprávať inde. Obrazy na popelnicach, mečoch náručnicach, a všelijakých ozdobných vecach z veku onoho — svedčia skutočne o umeleckých výtvoroch dedov našich.

Umenie toto máte najkrajšie zobrazené v starobyľých svätinách. Už sám účel chrámov nadchnul ducha umelcov staroslovanských. Odvolávam sa tuná na starobyľé rezby a malby veľchrámov v St. Belohrade, na Vrchu Panonskom, v kaplicí Vesprímskej, na Sobore Nitranskom a Sobore Zadunajskom (Sabaria). Čo to za názory! Jaká to plastika!

No nie len v Tatrách a na Dunaji, to

samé umelectvo najdete i u druhých kmenov slovanských. Kroniky opisujú chrám Radúzov v Šetine, že steny jeho i z vonku i z niutra okrašľovali všelijaké rezby a obrazy; bolo tam všelijaké náradie kamenom vykladané a pozlátané, vypínaly sa tam stĺpy podivnými rezbami okráslené, malby nevidané. Jako vypravuje Eckhard: obrazy zvierat, ptákov a ľudí byly tak umelecky vyrezané a malované, že musíš obdivovať umelcov veku toho.

Podobne umelecky bola vystavená i svätina Svätovidová v Arkone, ligotala sa z vonku i z niutra od zlata, súc ozdobená najkrásnejšími rezbami. — Na hrade Nitranskom stala modla Perunova a Zlatokráskina, uliata zo železa, sriebra a zlata. Raduz na hlave držal korunu, nad ňou zachvievala sa labuť s rozprostrenými krydlami, v lavici držal sekeru, o ktorej porisko ovíjal sa had. Živa mala hlavu vencom z klasov a z kvieťa uvitým ozdobenú. Vit nosil na pleci zlatú kušu. v lavici sväzok šípov.

Ajhla! čo to za výtvyry umu, jaké to svety krásy, jaké to názorné diela umenia rezbárskeho a maliarskeho u pradedov našich. Či ten, kto z trojakých kovov umel vyhotoviti sochu Perúnovu, nebol umelcom umelcov? — Slovenský um, slovenské ruky vytvorily diela tie!

V Stolnom Belohrade za Dunajom, v najstaršom to sídle kniežat uhorských, mali ste vykladané dlažby, pozlátané rezby, sriebrom, zlatom a drahým kamenom vykladané oltáre, stĺpy, tabule, obrazy, steny, chóry a t. d. — Na hrade Pribinovom v Salabore nachádzaly sa viece krásne vyrezané, v jednom bol anjel, v druhom orol, v treťom lev vyobrazený. — Kamene ukazovaly na rezbu umeleckú; základy hradu byly z tesaného štvorhranného kameňa vystavené.

I príjde čas, kde si názov náš tieto pranázory svoje osvojí, a svetu jich na odív vystaví, a príjde čas, kde genius jeho, odzrkadlí si diela plastiky národnej, a objaví ľudstvu umotvory, o jakých sa mu ešte ani nesnívalo!

V.

Poesia.

Vydime teraz na Kriváň, a vidzme, čo značia tu zore, oblaky, rosy, dážde, hromy a

bliskavice, potôčky i jazerá, ptáky i ozveny, v tej krajine knofta-ptáka poesie našej národnej.

Nemysli si, že tu bude reč o tom, jaké mali piesne dedovia naši. Oj veď by tu celé knihy musel písať, jakých mnoho a mnoho už napísali učenci vaši, ktorí sobrali piesne vaše. A jako jich sobrali našinci, tak jich máte celú kopu u pobratimských Čechov, Poľanov, Rusov, Srbov, Chorvatov, Bulharov atď. Bola by to celá knižnica len zo samých pesní slovanských. O takejto knižnici ja teda hovoriť nebudem.

Nuž o čom že chceš hovoriť? Jako som už podotkol, hovoriť idem o kolíske pesní našich, teda o tom, jako sa zrodily, jako rástly, jaké šatôčky nosily, keď jich matička Sláva na lone svojom ešte len čičkala. Áno len o jích obleku bude reč tu. City i myslí, dumy i názory, radovanky i žiale bohatierov, a ideale: to všetko tu nehladajte Nachodím sa tu práve tak, jako Lubokráska, keď jej strelec kralevič vzal šatôčky v tej orechovej škrupinke pod vrbou pri jazere ukryté. Prelietnite vy sami na zámok škrupinový, a budete, jako to tie tri krásne paničky cítyly. —

No ale k veci.

I čože rozumiem pod tými šatôčkami v oriešku skrytými, ktoré keď Vintalko abo Atolienka vytiahnu, zjavia sa vám jako hodbavné, srieborné a zlaté? — Pod týmito zobrazujem skladbu pesní, t. j. formu. Ináče voláme to časomierou, v reči vedeckej ale napospol menujeme to metrum.

Po školách učili nás všelijakým métram, pravda métram gréckym a latinskym. Bolo jích snáď do štyridsattorakých. Časomieri tieto volajú sa klassickými. V takýchto písal väčšiu čiast diel svojich i náš veleslavný spevec Ján Hollý. —

Krom týchto tak zvaných klassických foriem, má poesia i skladbu rýmovú. Táto sa zrodila v romantike, teda u národov romanských a germanských. Jako v časomiere klassickej váha spočíva na hlase dlhom abo krátkom, tak rýmy majú základ v súzvuku a prízvuku.

Nuž a poesia slovenská? V tejto máte obe podoby časomieri. Pravda, že básnici naši často prísnej formy sa nedržia, bo jim ide hlavne len o rým, t. j. o sklad súzvuku.

No v piesňach národných najdete i jedno i druhé. A tomu nemôže ani byť ináče. V piesňach národných názor i myšlienka sú vždy totožné; keď ale názor zosobnený je v časomiere klasickej, a myšlienka v rymovaní: nasledovne v poesii slovenskej musia byť obe formy vždy spolu a jedno.

Pre túto pôvodniu povahu budeme volať skladbu túto slovenskou.

Skladba slovenská je prismoň názorov umelstva. V oboru umenia máme štyri hlavné podoby, a síce: ihry, tance, hudbu a plastiku, ku ktorej patrí maliarstvo, sochárstvo a stavitelstvo. Všetky tieto podoby budú sa odnášať na skladbu pesnotvornú, a menovite výtvory umelectva slovenského, na skladbu slovenskú. Tu leží kľúč, ktorý otvára svätiny nášho umenia národného. Sklad veršov pesní našich, je tambura, na ktorej strunách vidíš tancovať názory, tvojho národného umenia.

Hry a ihry naše sú napodobnené verše sfér nebeských; hudobné naše nástroje sú veršov tých kresbami; zovniutorná podoba veršov tých zkamenelá ale v rezbách, v stavbách a v malbe. Zdá sa to byť nezmysel, a predca je tomu tak. Nuž, a jaké svety otvorily by sa nám, keby sme rozobrali tie poklady, ktoré v tej rozmanitej rúde skladby našej národnej, ležia? O tom ale bude reč inde, — tu nám ide len o zlaté šatôčky našej krásnej paničky poesie.

Nuž teda vidzme hore vyslovené náhlady rad radom. A tu najprv vidzme:

1. že v našej skladbe slovenskej zobrazené sú hry. Jako už znáte, hry a tance byly čiastkami slavností výročitých. Jako také, napodobňovaly ony teda vždy tie samé názory, jaké zosobnené byly v bohoch a bohyňach sviatkov vianočných, letničných a hodoých. Tak na pr. hry a ihry na Vianoce, predstavovaly v dobe prvej Jasona a Devanu, v dobe druhej Vintalku a Atalienku. Podobne na Letnice zobrazovaly Tura a Ladu, Peruna a Moranu. Nie ináče na hody znázorňovaly v prvej polovici Radúza a Zlatú Babu, v druhej ale Popelvala a Vinetu.

To samé platí i o forme veršov. Jako hry a tance napodobňovaly beh slnka a mesiaca, tak i verše sú jich napodobnením. Porekadlo hovorí, jaký človek taká reč; po-

vieme teda i my, jaká forma taký obsah. Zo skladby poznáš ducha pesni, tak jako z pesni poznáš podobu verša. Keď teda forma odnáša sa na obeh slnka, nasledovne i obsah poesie bude zodpovedať týmže samým názorom. Tu leží kľúč národnej našej poesie lyrickej.

Druhým slovom: jako Jáchymko a Devana, Tur a Lada atď. v obehu svojom konajú cesty rozličné, tak i časomiera naša bude zodpovedať cestám týmto, a síce hned dlhším, hned kratším. V oboru poesie našej budeme teda mať tri hlavné odseky, a síce zodpovedajúce obehu slnka na jar, v lete a v jaseň. Následkom toho budú i v nápevoch tri hlavné premeny. Tak i na strome lyriky našej vidíte tri hlavné konáre. Už teraz môžem povedať, že tieto tri pratóny, majú za základ: 3—6 a 12, Tu máte už základ i sylláb veršových. Počty sú zkamenelé idey metafysiky.

Náhlad tento porovnajme najprv s národnými hrami; — a tu začnime s vianočnými.

Hra na zlaté prasa — jako už znáte, — zobrazuje znovuzrodené slnko. Ožilo všetko v krajine, keď tá trinásta sestra oslobodila dvanástych bratov svojich na zámku zakliatom. Radosťou nad životom, nad znovuzrodeným Jáchymkom, končí sa teda povest. Nasta mier v rodine; tak i v Zakliatej Hore, druhý brat odklial prvého i s kamarátmi jeho.

Obsahu tomuto zodpovedá i skladba v poesii. Slnko zimnošné, kým sa otúzi, putuje cez tri dvory, slnko jarnie, no už jako víťaziace, takže cez tri dvory. Základom formy piesni bude teda počet: 3 a 6. V hranici metrum tohoto pohybujú sa i pesne naše lyrické, na dobu zimy a jara pripadajúce. To zlaté prasa kotúla sa v podobe loby; ktorú chlapi od jamky odrážajú. Takéto sekanie, a takéto kotúlanie, môžete spozorovať i v samých veršoch. Počet sylláb: 2. 4. 6. odnáša sa ale vždy na názor mužský a ženský, na pr. na Vintalka a Atalienku.

Oproti tomu stojí hra na zlatý prsten. Máte pred sebou koleso, ktoré mládenci a panny polapaním si rúk spravily. Jedon mládenec a jedná panna sú od kola tvárou preč obrátené — a kolesa vrtí. V skladbe verša, po prvom riadku nasledujú dva, tam tomu oproti postavené, na to nasledujú druhé, pohybujúce sa sfaby kolesom.

Ihra na vretienko dáva základ veršom

štyro- a osem- slabičným, bo podoba jeho má štyri strany. Zdvojnásobnena, t. j. dľa názoru mužského a ženského, budete mať osem hlasov alebo slabík.

Jako vianočné, tak sa majú i hry letničné, ku hudbe veršovnej. Sredom jích je Vianovo letné, teda Rusalky. Tu Vit zosobňuje slnko v čase jeho vrcholenia. Tým samým ale prechádza do druhej polgule. Mesiačok v podobe kačičky, takže zajdieva za more. Stav tento zobrazuje hra na kráľku, hra na kolo, a hra na obruč.

Názor tento máte i v skladbe veršov. Slnko váži sa na točke najvyššej, má z jednej strany šesť, i z druhej strany šesť dvorov. Tu sú patrónom dve polgule. Základ hlasov spočíva teda na 2, 8 a 12.

Že v názore tomto prevažuje dvojna, dokazuje to hra na kráľku, obruč a kolo. Všetky tieto hry majú dva polkriesy, na jednej strane stoja mládenci, na druhej dievčatá, práve tak jako slnko na dvore najvyššom, hladí na dve strany sveta. Toto je dualism prirodzený. Popri Vitovi zjavuje sa ale Ladokráska: toto je dualism duchovný.

Práve za to položil som za základ i skladby veršovej dualism, t. j. počet: 2 : 2; 4 : 4; 6 : 6; 8 : 8; 12 : 12.

Ku hrám týmto patrí i hra na lobdu a na pigu. Ten výskok lobdy a purgy, keď ju uderil hráč, značí sedmu alebo septimu v muzike. Je to hlas neurčitý, práve tak, jako o tej lobde a pige nezna sa, jako vysoko zaletí, kde spadne, či ju hráč ulapí, či s ňou do kriesu zahodí, alebo nie? A toto je i tá v hudbe neurčitá quinta. Toto je v skladbe veršov tá slabika v tom počtu, ten výkrik, to haj, hej, oh a t. d. O deviatke a jedenástke (nona et undecima) muzikanti naši nič nezajú, aspoň v dielach to nepreukazujú: a preca obe patria do kriesu tohoto. Vezmite na dôvod gajdy — tu najdete i tieto hlasy.

Jakoby disharmoniu v skladbe tejto,

robí hra na capky. Už figury samé napodobňujú cíckaky. V hudbe by to nazval prechodom z dvojny do trojny a na opak. Koncom leta tie zakvitnušie byliny, stromy a t. d. sa už spáryly; výsledok spárenia jich ale je nejistý. Názor tento v skladbe veršovej najdete vždy v počtoch párných a nepárných, a tak: 1 : 4; 3 : 6; 5 : 8. Rozumejte tu hlasy jako slabiky.

Názor tento ukončuje hra na vlčka a na husy. V týchto máte zobrazených Morana a Moranu. Byliny dovršily svoj život, úrody z poľa zobrali: nastala pustota a holota. Je to ostatnia čiastka leta; je to doba smútku i žiaľu.

Ten samý názor máte i v skladbe veršov. Žiaľ prechodí do srdca: hlavný tón teda spúšťa sa nižšie; toto je prechod do tónu pesni základného. Pofažne na verše máte tu opak hore uvedených vzorcov, a tak: 12 : 1; 9 : 1; 6 : 1; 3 : 1; 10 : 1; 8 : 1; 4 : 1. Nasledovne i návrat názorov, ktorý by sa dal zobrazit takto 12. 11. 10. 9. 8. 7. a t. d. k 1.

Tá samá skladba pesníctva musí sa zobrazovať i v hrach hodových.

V prvej polovici Hodov — dľa názoru vieronauky — slnko zostupuje do krajiny podzemnej, v druhej polovici ale vychádza z nej. Je to druhým slovom: Raduz a Popelval, majúc oproti Zlatú Babu a Vinetu. V dobe tejto začínajú sa zárody života nového. Názory tieto zobrazené máte v hre: na jastraba, na hrnčok a na slepú babu. Vo všetkých máte dvojnu: bo hrajú jich mládenci a dievčatá, z nich vyvinie sa ale trojna, bo jastrab uchyti si kurča, a ten so zaviazanýma očami mládenec, lapí si paničku — a na opak. Medzi oboma stojí tá hra na hrnčok, alebo to, bez životnej teploty slnko.

Pofažne na skladbu budeme mať tento vzorec: v prvej polovici: 1 : 3; — 3 : 5; — 5 : 9; — 7 : 11; — v druhej polovici: 2 : 6; — 4 : 8; — 6 : 10; — 8 : 12.

(Pokračovanie nasleduje.)

L ú č e n i e.

Všade ticho, všade volne
Ach, len srdce bije bóľne!
Večer tichý je, vábivý,

Ale pre mňa smutný, clivý. —
Všade ticho je a voľno,
Ach, len v srdci bije bóľno!

Jarní vetříček povieva,
Ruža kvitne, slávik spieva;
Radosťou sa všetko smeje:
Len moje vädnu nádeje! — —
Srdce, obrát city k Bohu,
Veď on splnil túžbu mnohú!

S Bohom teda, putuj šťastne
Na shľadanie naše krásne!
Pán Bôh nás tam preca spojí,
Kde nás nič viac nerozdvojí.
Nebije už srdce bóľno,
Ale je v ňom ticho, voľno!

Zuzína R. Lojková.

Bulharsko.

Od Vel. D. Stojanova, podáva Sytniansky.

(Pokračovanie.)

V.

Bulharské národné básnictvo.

Plaky, sedjanky, sbory a chora ozývajú a rozliehajú sa krásnym bulharským spevom.

Bulhari oplývajú vzácnym darom básnenia a spevu, a nektoré osoby, najmä ale ženské, znajú spievať stá a stá piesní. Verkovič počul a odpísal si od Dafiny, preslávenej bulharskej speváčky v Makedonii, dvesto sedemdesiat piesní.

Posiaľ má sa za to, že majú Srbi medzi Slovanmi najviacej a najkrásnejších piesní; my ale myslíme, že za krátky čas ľudia sa presvedčia, že takú chválu a prednosť Bulharom pririeknuť sluší. Nech sa chytí Bulhar do čohokoľvek, nech číti, túži a súži sa jakokoľvek, — pri všetkom spieva, majúc piesní na tisíce. Veď je obraz dejín bulharských od úpadku cárstva pod Turkov až na naše časy skoro výhradne zachovaný jedine v piesňach národných; veď obsahujú národné piesne najvernejšie vylíčené ryze slovanského živobytia Bulharov od vekov najdávnějších!

Bratia Miladinovci, najzaslúžilejší kriesitelia bulharského ducha národného v Makedonii a najhorlivejší pestovatelia jazyka a literatúry bulharskej, napísali o hojnosti národných piesní bulharských (vytlačeno bolo posiaľ asi 1500 piesní, najviacej hrdinských) tieto slová: „Zapisujúc tolko piesní myslíš, že je už všetka jích hojnosť vyčerpaná; avšak prídeš-li do iného kraja, najdeš tam iné množstvo piesní, jako z nového zriedla.“

O hodnote bulharských piesní vysvedčujú, že mnohé z nich sú obsahu prastarého, siahajúc poverami svojimi do časov pred-

krestansých. V niektorých piesňach sú myšlienky pomešané tak, že kus piesne pochádza z doby staršej, kus z doby novejšej; v iných piesňach zastrená je starobylosť rúchom novejším. Krom niekoľko piesní sú ostatnie prstonárodné, pojímajúc myseľ bulharskú jasnou a mocnou tvorivosťou. „Národ náš (bulharský) v najnovšej prostote vyvíjal v sebe dar Boží duše svojej; roľníctvom súc sblížený s prírodou a tak rečeno neustále s ňou sa stykajúc, rozmlúva s ňou v zábave, býva ňou nadšený, z nej čerpá onu výmluvnosť, ktorá neobyčajnou krásou a výraznosťou tak mocne nás zajíma.“ Iné slová bratov Miladinovcov vyličujú význam piesní bulharských vôbec: „Národné piesne sú ukazovadlom duševného rozvoja národa, súc zrkadlom jeho živobytia. Piesňami národ vylieva svoje city, nimi zvečňuje žitia svoje a svoje dávne snahy, v nich nachádza duševnej potrawy a uľahšenia. Preto v žiali a v radosti, pri svadbe a tanci, pri občinkoch a pri vínobraní, pri vyšívani i pri pradení, na poli i v lesoch prúdi sa z úst ľudu hojnosť piesní jako z bohatého prameňa. Preto môže národ (bulharský) nazvaný byť veľikým a stálym básnikom.“

Verkovič, už spomenutý, vo zbierke národných piesní Bulharov makedonských (v Belehrade 1860 str. XVI. sld.) píše takto medzi iným: Všetky tieto piesne pre svoju mluvu rydzo-bulharskú makedonského nárečia podnes v ústach národu tak dokonale žijúce, sú veľmi dôležité pre dejiny a národopis vôbec, ponevač bájočný jích obsah vsťahuje sa i na minulosť a osudy národu, i na jeho te-

rajsí život i obyčaje. O kráse jích a o vzlete básnickom, myslím, že každý čítateľ, ktorý má cit poetický a vkus nezkazený, krásy tie nalezne a pocíti, keď jich bude čítať, a tak sa presvedčí, že títo Slovania bulharskí, čo mali i život žalostný, čo i veľmi mnoho skúsili a utrpeli cudzím návalom a utiskovaním, aspon neztratil cit básnický, — a bohatstvom v prekrásnych piesňach národných rovnajú sa ostatným prírodným vetvám národa slovan-ského, ktorý celý nazvaným byť môže národом básnickým. Piesne Dafíny, myslím, že sú kvetom národného básnictva bulharského.“

Bulharské piesne sú najvzácnejším plodom národa, sú perly na Boží deň vyrvané z rozvlneného mora. V tomto večne drahocennom poklade, ozdobenom duchom, krásou a pravdom Božou, skveje sa jako v líčach anjela verný obraz duše i mysli národa bulharského. Piesne bulharské sú ohlasom duše mučenneckej, sú kus srdca tyranisovaného národa, sú prúd krvi bulharskej, — a Bulhar, keď jich spieva, cíti v sebe túto krev, vidí, jak sa krev táto rinie z mrtvol, rozsiatých po stráňach Balkánskych, po nížinách sponosného Dunaja, veľkolepého Vardaru a divokej Ma ice; Bulhar spievajúc svoje piesne oplakáva svoje dlhoročné, bolestné svoje muky, trápenie a rany, ktoré mu posial ani čas, ani lepší osud nezahojil. Hybkým a veselým taktom hopkuje tanečnia bulharská pieseň; zádušnou, jednozvučnou melodiou narieka Bulhar nad nešťastím nešťastného národa. Stopy predkov jeho sú zašliapané, chrámy zbožené, knihy zničené, všetky pamiatky jeho minulosti spálené, nič slávu jích už nepripomína — krom piesne roľníka, zoračujúceho úrodné nivy ubohéj vlasti.

Bulhari, súc porazení u Samokova (r. 1393) a u Nikopola pri Dunaji (r. 1395—96) nikdy sa už nezotavili, aby cárstvo svoje mohli obnoviť. Ale ešte po dlhý čas (až do r. 1486) vsperali sa Turkom, najme v horách a v lesoch, no bez prospechu, preto že bol odboj jích len miestny, nie všeobecný. Po storočnom s Turkami sa potýkaní boli Bulhari buď celkom podrobení, buď pod istými výminkami k ríši tureckej privtelení, jako sme už prv hovorili. Výminky tie zneužívúc Turci konečne celý národ pokorili, pri čom jim grécky patriarcha carhradský čiernou

zradou najvydatnejšie pomáhal. Gréci zajiste, i keď jako Bulhari od Turkov boli podmanení, neustáli v dávnovekej zásti a lsti proti Bulharom. Po dobytí Carihradu 1453, dňa 27. mája) zo všetkých vzácnejších Grékov len patriarcha bol zachránený od smrti. K žiadosti jeho vyslal sultan 75,000 mužov do Bulhar, aby vyhubili všetko, čo bolo drahé a milé národu. Patriarcha vraj s mnohými Grékami sám tiahol s Turkami, aby nikde neostalo žiadnej bulharskej pamiatky. Tak sa fanariotským Grékom vyplnilo dávne pranie, že bol jích zášťou bulharský národ skoro zničený. —

Má sa človek čo diviť, jak hlboko v mysli bulharského ľudu utkvela bolestná upomienka na záhubu zradou Grékov spôsobenou.

I po piatich stoliatiach spieva ľud dojímavú, krásnu pieseň, ktorá tak verne a žive opisuje smutné udalosti, nami spomenuté. Krásna táto pieseň o Stojanovi a zradnom patriarchovi znie:

„Porodila matka dietko,
Nazvala dietko Stojanom.
V zlatú kolisku ho dala:
„Búvaj, Stojane, synku mój,
Búvaj, abys vzrástol v muža;
A keď, synku mój, vyrasteš,
Abys svojho cárstva dobyl,
Cárstva svojho otcovského,
Otcovského, materského,
Svojho žezla z cudzích rúk.“
Stojan matke odpovedá:
„Matí moja, matí stará.
Srdce moje sa mi úži.
Ale či mám ostrú šabľu,
Abo či mám dobrú pušku,
Dobrá pušku, dve pištole,
A buzduvan otcov starý,
Abych dobyl cárstva svojho,
Svojho cárstva otcovského,
Otcovského, materského,
Svojho žezla z cudzích rúk?“
Matka odpovedá Stojanovi:
„Synu mój, drahý Stojane!
Všetko máš, mój synu drahý;
Osedlaj len koňa svojho,
Vstaň v nedeľu s raňným slnkom,
Uprimne sa k Bohu modli,
Svoje vojská, synku, svolaj.
Tu poslušni radu moju:
Až odídeš s vojsky svojimi,
Rozostav sa s nimi v rady
Po pahorkoch, i po horách;
Nikoho sa, synu, neboj,
Ale boj sa zradných Grékov,

Zradných Grékov, veľmi lstivých —
Ti zradili tvojho otca
V Jedrine, vo veľkom meste,
A s nim sedemdesiat dva tisíce!
Tam ho Turci vyplienili,
Vojská jeho poturčili.“
A keď Stojan už odtiahol,
Postavil sa s vojsky v rady
Po pahorkoch, i po horách;
Priesmyky obsadil všetky,
Žeby pták tam nepreletel.
Ajhľa! Patrik o ňom zvedel,
Patriarcha z Carigradu;
Rovnou cestou k cáru spiecha
A k cárovi zahovorí:
„Cáre blahý, Padi-šachu,
Buď blažené tvoje cárstvo!
Či si ale, cáre, počul
O Stojanu vojvodovi
Z Trnova, veľkého mesta,
Že so svojimi vojsky povstá,
Cárstvo aby ti odobral,
Cárstvo to, vraj, jeho otca,
Jeho otca, jeho matky?“
Cár Patriku odpovedá:
Patriku, ty hlava viery!
Pošlem ja hneď svoje vojsko
Proti vodcovi Stojanu,
Sedemdesiat a päť tisíc.“
Vojsko s raňným slnkom vstalo,
Patriarch stál vojsku v čele.
Tiahlo vojsko dial a ďalej,
Cez nížiny, cez planiny,
Horami i rovinami.
Do lesov to do zelených.
Stojan vôkol sa rozhladne,
Stojan mladý vojevoda.
I zahučal vo žltý roh;
Svolal všetkých vojevodov,
I hovorí mladý Stojan:
„Vojvodovia, junáci vy mladí,
Rozviňte si už zástavy!
Kto je junák nad junáka,
V zápase, hej! v boji zjav sa.“
Vojvodovia odvetili:
„S vreľým srdcom pojdem v boj,
Patrika živa zajmem.“
Patrik, jako líška chytrý,
Z vojska svojho vytočil sa;
Vysekali jemu Turci.
Znova búra strašná zúri,
Patrik, hľa! s Arabý prišiel.
Stojan nazpät ustupuje
I v hustých sa lesoch kryje,
V hustých lesoch, v tmavých horách.
Patrik tiež sa nazpät vracia,
Vracia sa k sultanu nazpät,
A k sultanu prehovorí,
Prehovorí, smutne žiali:
„Cáre bláhy, Pad-i-šachu!
Nehovoril som ti, cáre,

Koľko jich živých ostálo,
Aby si poturčil všetkých,
Všetkých aby si zotročil,
Kňaza jejich zhubil, zničil,
Biskupov bys dal povešať,
Abys rozbúral jich chrámy?
Len takto si pokoj zjednáš.
Odošlem tebe našincov,
Oni verne poslúžia ti.“
Cár Patrika uposlúchol.
Poslal vojsko, by vraždilo,
Posekalo všetkých kňazov,
Vladykov by povešalo,
Rozbúrало všetky chrámy,
V mešity jich premenilo.
Zaplakali veľikí i malí,
Jaká nastala jim beda“ . . .

Mnoho starších piesni prúdy časov v sebe potopily. Pätnástym storočím počína sa prameň vypravujúcich piesni prýstít tak hojne, že od tej doby až po naše časy dá sa vyčítať na stá piesni vypravovacích, ktoré ľud posial rád a často spieva. Piesne tie ospevujú udalosti, ktoré národa bližej sa dotkly. I za nášeho stoločia nevyschol tvorivý plameň týchto spevov. Bulhar spieva o Milošovi Obranovičovi, o junákoch, ktorí včas gréckeho povstania (r. 1821) vynikli zvláštou zmužilosťou, o Markovi Božarovi z Vodiny, o Hadži Michajlovi z Koprivštie, o Hadži Christovi z Filipopola, o Semkovi z Veľkého Trnova, o ruskom cárovi Mikulášovi, jako dobyval mesto Varnu (r. 1828—9) o Jurovi Marmarčovi z Kotla, najznamenítejšom to junákovi nášeho storočia († 1848), o Djadu-Nikolovi, vodcovi povstalcov bulharských v Trnovskom okrese (r. 1856), o Rakovskom, o Jiljim, hajduku makedonskom (od r. 1859 v Srbsku) atď.

Čítanie*) piesni bulharských možno — dľa Čelakovského — prirovnať k putovaniu krajinou takou, jakou je samé Bulharsko: tu šíre pole s vlniacim sa obilím a obťaženou revou, tu úpätie Balkánu s prekrásnymi ružovými sady a hneď vedľa Balkán s tmavý-

*) Aby pojednanie naše o bulharskom národnom básnictve bolo úplnejšie, lež nám to Bulhar Stojanov podáva, držali sme za dobré nasledujúci odstavec pojednania p. Jana Dunovského, ktoré toho ročnie „Květy“ uverejnily, ct. obecenstvu svojemu podať.
Red.

mi šumnými lesy s divokou krásou skalných usekov — počujeme i píšťalky pastierov i treskot zbrane kajdukov, kukanie kukačky i šuchot krydel orlových, a vysoko nad nami až v modrej oblohe vznáša sa sivý sokol.

Nekolko príkladov ukáže, v jakom pomere stojí táto príroda ku človeku — Bulharu. —

Pod vysokým, štíhlým stromom leží hajduk Veljko so svojim synáčkom:

„Poduškou mu čierna zem i s trávou zelenou,
Pokryvkou mu zlaté nebe s hviezdami dobrými.“

A skoro na to beduje nad smrťou mladého hajduka:

„. . . . . zaplakala šumná hora.
A na hore štíhle stromy a na strome tenké listie,
I na hniezde mladé ptáča i na zemi rosná tráva.“

Turci prišli do dediny; tatíčka zahubili, matičku si zaľúbili, dcéru odviezli tam, odkiaľ slnko vychádza, a syna, kam slnko zapadá. Prišla doba, že bol syn na ženie a dcéra na vydaj súca. Brat vyšiel si do sveta pre nevestu — a vyvolil si nepoznanú sestru. Prišli k oddávkam: všetci svatovia oslepli a všetci žiaci (speváci) onemeli až na jedno „žiača samouča,“ ktoré sa opýtalo nevesty po jej rode. I našlo sa, že to brat a sestra.

Turci — janičári vpadli do zeme, v plen berúc devy, nevesty i mládencov; i delili sa. Na každého janičára prišla jedna dievka. Pozde večer vyjde mladý janičár pred svoj stán, pohliadne hore, pohliadne dolu:

„Na čiernej zemi siné plamene.
Z siného neba krvavé dažde —“

navráti sa poľakaný ku svojej otrokyni, táže sa jej či mala brata a či by ho poznala. Deva odpovedá: „Mala som brata a poznala bych ho po sečnej rane na hlave, po strelnej rane na prsách.“ Mladý janičár poznáva sa so sestrou. Prípad tento, kde príroda sama výstrahu dáva, aby neuzavierali manželstvo pokrevní, nenie osamelý. Veľká časť piesní junáckych na tom sa osnuje.

Muž odchádza od mladej ženy k vojsku. Pri lúčení podá mu žena kytku bazaliiek so slovami!

„Jestli tá kytka tebe uvädne,
Teda iste som sa ti vydala.“

Pekne vyjadrená je tá istá myšlienka v piesni o Dobrom a Rade:

Rada lode počítala,
Koľko lodí odplynulo,
Lež kohúti trikrát peli.
Spočítala tristo lodí
S tristo bielymi plachtami;
Na poslednej bielej lodi
Ohnivá sa plachta dula,
Mladý junák lode riadil;
Na píšťalku z mede pískal.
Píšťalka tá Rade vraví:
Rado milá, Rado milá!
Čakaj na mňa, Rado milá,
Čakaj na mňa, Rado, čakaj,
Až odejdem, lež sa vrátim!
Nasej modrú bazaličku,
Ošetruj ju, polievaj ju!
Vypučí-li bazalička,
Teda vedz, že navrátim sa,
Uvädně-li bazalička,
Nevrátim sa viacej.
Rada bazalku si seje,
Ošetruje, polieva ju.
Bazalka jej povyraste,
Povyraste a uvädne —
Rada ide za iného. —
Aj, tu junák navráti sa!
Rada vedrá uchopila,
Pre vodu si vyskočila;
Kade milý cestou chodí,
Tade vodu rozlievala
Aby dobro uvidel to.
Aj, tu s Dobrom posretla sa.
Dobro Radu oslovuje!
„Pošlas za muž, Rado, pošlas,
Stala si sa hospodyňou?“ —
„Čakala som teba, Dobro,
Bazalku som zasiala si,
Ošetrila, polievala,
Keď bazalka mi uvädla,
Vydala som sa za muža.“ —
Nič jej Dobro neodpovie,
Obráti sa, slzy leje
A na ceste potratí sa!“ —

Marko táže sa Dymnej hory, prečo je tak zarmútená? A hora vypráva, že sly okolo tri reťaze porobených, jedna z dievok, druhá z vdov, a tretia z junákov — preto že je tak zarmútená.

Tenistý Marko oslovuje túže horu, keď bol tri dni a tri noci jazdil nenaleznúc vody ani k pitiu ani k mytiu:

Aj ty hora, hora. Dymná hora,
Kde ti voda k pitiu lebo mytiu?“

A preklína:

„Aby mi fa vetry vysušily,
Aby mi fa slnko vypražilo!“

A hora odpovedá: „Nepreklinaj mňa, horu, udatný hrdino, ale klaj vile, ktorá všetkých sedemdesiat studničiek na vrch hory vyniesla, aby predávala bardak (hlinená nádoba bez určitej miery) za čierne oči.“

Marko chce sa na vile pomstiť, táže sa ale najprv svojho umdleného koňa (Šaraca), či má ešte tolko sily, aby ho na vrch vyniesol.

Jak sa vzájomne chová kôň, vidieť na inom mieste. — Janko leží ubitý:

„Jeho kôň pri ňom si stojí,
Hriva do hlav stien mu stele,
Ohon chráni pred muchami,
Oko drobné slzy roní.
Nad nim stojí — k nemu padá,
K nemu padá, sám bez ducha.“ —

Stojan onemocnie na Starej planine (Bal-kán); i nebolo koho, čo by ho ošetroval. Príroda sa oň postarala:

„Chránili ho dva orlovia,
Dva orlovia, milí bratia,
V zobákoch nosili vodu,
Krydlami stien mu činili.“

Vďačný Stojan vraví k orlom: Až ma duša opustí, bieleho mäsa sa najedzte, temnou sa krvou napojte. A orli odpovedajú:

„Neprišli sme, Stojanine,
Aby sme pili ti krú.
Ale prišli, Stojanine
Bôľneho ťa ošetrovať.“

On jich na to menuje svojimi bratmi a pýta sa, či znajú jeho dvory! Aby tam doleteli, naprosred dvoru na košatý strom sa posadili a biedu jeho starej matke zvestovali. Iné posolstvo: Devy tancía v kole. Priletia tri orli: jeden drží hlavu, druhý ruku, tretí nohu z mužského tela. Prvý orol zpuští krvavú hlavu, tá padne do prosred kola. Jedna z diev pozná v nej hlavu svojho brata. V piesňach náboženských prináša anjel posolstvo.

Kráľa Mathia súdili Turci, že pohanil

(Pokračovanie nasleduje.)

S k a m e n e l ý.

Na skalných drapách vysoko nad lesom
Čnie pustý zámok medzi oblokami, —

jích vieru. Súdili a odsúdili. Mal na vôli buď sa poturčiť, obesiť, lebo upáliť. Najmladšia sestra mu radí:

„Neobesuj, neturčí sa,
Ale, bratříčku upál sa!“

On uposlúchne, a keď stojí na zapálenej hranici —

„Tu zovanie silný vetor,
Vylejú sa prúdy dažďu
A ubasia mocný plameň.“ —

Príroda koná ďalej úkol žalobníka i úrad sudca, objavuje zločin, trestá vinu, a očisťuje pokalenú nevinu. Milka zavraždila noclažníka, v ňom svojho syna. Jeho kôň to ráno vyradil.

Brat myslí na sestru, že mu zavraždila synáčka. Keď si mi zabila dieťa, zabijem ja teba. Sestra prosí, aby vo dvore krú nevy-lieval, ale odniesol ju na horu zelenú, tam že je suchá ďatelina, suchý strom a vyschlý prameň. Jestli mu dieťa zahubila, nikdy aby ten prameň netiekol, suchý strom aby suchý ostal a ďatelina aby sa nerodila. Doniesol ju do hory zelenej, prameň vydával vodu, suchý strom sa zazelenal a ďatelina sa osviežila.

Konečne klaje matka svojmu synovi, aby onemocnel, orli by mu hrob kopali, kavky jemu popy byly. Sem náleží i sen.

Dcéra vidí vo sne „gergjev“ (prístro-ku vyšívaniu v podobe stolu) a nad sebou sokola so zlatým zvonkom na krku, s dvo-ma mráčky na krydlach. Matka vykladá: „Gergjev,“ to je svadobný koberec, sivý sokol — milý Nikola, zlatý zvonec sú svätovia a dva biele mráčky sú popovia, ktorí vás budú venčiť.“ A dcéra na to: „Stará si a bezumná si: „Gergjev“ sú pre mňa nosidlá, sivý sokol som ja, zlatý zvonec je tvoj hlas, dva mráčky sú kňazi, ktorí budú nado mnou spievať.

Šialený vietor fundží, buráca v ňom,
A ten les hučí temnými dolinami.

Nebýva nik tam, len otupnosť hluchá,
Ktorá práznymi kuká oblokami,
Nahnité drevá a ráždina suchá
Tade clivými ležia úbočami.

U spodku zámku jaskyňa sklepená,
Ku nej priblížiť nik sa neosmelí,
Tam na prosriedku stojí stôl z kameňa,
A pri ňom sedí jeden skamenelý.

Na tom kameňnom stole stojí pohár
Prázdny, v kameni jakoby vrastený,
Strašná je toho skamenelého tvár,
Vlasy má sivé, pozor zamračený.

Vodne i v noci len sedí a sedí,
A nepohne sa, a neprehovorí,
Tam v tej jaskyni jako stena blady.
V tajomnej kliatbe myseľ jeho tvorí.

Od mnohých rokov, oj! od dávnych vekov
On už tam taký skamenelý sedel;
Kto je, — a čo chce? to nik nevyriekol,
Prečo zakliaty? to nik nevyzvedel.

Keď búrka letí v noci ponad svety,
A strely mece ponad vrchy, skaly,
Nuž v tom poháre plameň sa roznieť,
A ten tam v kliatbe svojej sa rozpáli.

Ten pohár chytá, — pije z neho oheň;
Keď búrka ztíchna, a blesky vyhasnú,
Vtedy ho zase napadne tvrdý sen,
A zraky v tvári kameňnej mu zhasnú.

Aj! pútnik tade cestou postupuje,
Dlho sa trudne na ten zámok díva,
Bôh vie! čo mu cez myseľ preletuje,
Len vždy obzre sa, — a hlavou pokýva.
Graichman.

Cestopisné úryvky z altajských hôr.

(Zo „С.Т.О.В. М.“ od V. P.—na.)

Roku 1869 cestoval som v Asii po onom pohorí, ktoré dla tatarského nazvania menuje sa zlatým (Altai, tolko čo zlato.)

Na ceste tej sostavil som si zbehle rozličné poznámky, ktoré tuto podávam. Drieve ale, lež začnem popisovať, musím jako na omluvu riecť, že budem mlúviť vlastne len o malom prostranstve Altaja, menovite o údoliach riek Čui a Čulyšman, končiac Teleckým jazerom; miesta tieto sú silné navštevované od ruských kupcov, ktorí prekonávajúce veľké ťažkosti, klestia tú dráhu ruskému obchodu a ruskej vzdelanosti do zemí z väčšej časti ešte úplne neznámych Europanom.

Čo prostý kupec chceť som podať svojím spoluobčanom zprávy, jak sa darí ruským kupcom v šírých končinách Asie, čím bych rád vyvolal podnikavého ducha v ruskom kupectve, aby mnohí ešte nasledovali príkladu tých, ktorí tu už po letá s úspechom pracujú o tom, aby sa výhodné pre obe strany priateľské sväzky medzi ruským národom a mnohými národmi asijskými šírily a tvrdily.

Čujské udolie, ktoré leží asi uprosred

altajského pohoria, je už dávno známo ruským kupcom. Mali a majú tito v ňom svoje krámy, jak sa to značí už na starých mapách Sibiru. Mám-li však určitejšie sa vyjadriť, nie sú to krámy, ale len sklady zbožia pre istú dobu, záležajúce v niekoľko staveniach — bude jich nečo vyše desať — náležajúcich kupcom roztrúsených po oboch brehoch rieky Čui, dosť ďaleko jedno od druhého. Ztadeto provodzuje sa letnieho času (od Mája až do Oktobra, nekdy i ďalej) obchod na výmenu medzi bijskými kupci a našimi altajskými — Kalmyky i susedními kočovníky, jako sú Derbeti, Mongolovia, Sajaneci, z časti tiež medzi Čiuňany — na pohraničných čínských strážních stanoviskách. Rusi predávajú štepňanom: bavlnené tkanivo, rozličné kovové výrobky (kotly, tagany či trinohy, medené čajníky, škatulky s vypuklou prácou z kovu); vyrobené kože (juchtu) v silnom množstve a iné veci, ktorých je treba kočovníkom. Cudzinci dávajú za ta na výmenu hlavne kožky (veľké množstvo — nekdy i pol miliona kožíek) i rozličného druhu kožušiny, z kún, sobolov, — lež tieto

už ménej často. Hovädzí dobytok je i predmetom tržby, ponevác ho tam potrebujú v zlatých baniach; avšak v posledniu dobu kupujú ho s jakousi nedôverou následkom sibirského moru. Dáva sa na výmenu tiež značné množstvo tehlového čaju*), ktorý je denným nájom našich Kalmykov, Kirgizov a vôbec Sibiranov; tiež nejaká časť lepších druhov čajov a iných čínskych plodov a výrobkov. V údoliach riek Kemčiky a Alaša vymeňuje sa mimo to i ovčína, a síce tak výhodne, že na pr. vymeňovali sme kožušinu v cene štýr rublov.

Výmena tovarov provodzuje sa, jak som už riekol, krom udolia rieky Čui i v susedstve na pohraničných strážnych staniach, jako: Suok, Kar — Nor, Justyt a i., kde však neukladajú naše tovary vo staveniach, jako na Čui, ale v jurtách či stanoch, ktoré kupci privádzajú vždy so sebou. V týchto polokrámoch, polostanoch nedostanú cestujúci ani cukru, ani sucharov, ani múky, ani krúp: po tomto zboží potravnom nenie poptávky, a jest-li privezú majitelia kupeckých krámov nečo so sebou, teda jedine pre vlastniu potrebu.

Roční obeh altajskej pohraničnej tržby počítuje sa teraz, jak som slyšal, na 350—400 tisíc rublův str. Trhovanie netrvá však celý rok a predáva sa často na úver. Naši kupci dávajú svojim inorodcom**) tovar na dlh bez všetkej záruky — dlžních úpisov — a títo, buď jim ku cti rečeno, zasluhujú úplne tejto dôvery. Cudzím inorodcom dávajú ruskí kupci tovar tiež na úver a síce na knižku. Na hlavnej pohraničnej strážnici, menovanej Suok, vedie sa pre ten účel dlžnia kniha, do ktorej zaznamenáva poskytovaný ruskými kupci úver zvláštni čínsky úradník, ktorého vysielajú z Pekýnu do Suoku vždy

*) Kirpičný — tehlový čaj nazýva sa vo stepoch asijských čaj z obyčajných druhov listia a z čajných omrvíniek i prachu — často býva i smiešaný s baranou krvou — v hmotu, majúcu formu tehly.

**) „Naši inorodci“ nazývajú Rusi obyvateľov cárstva ruského — tu Sibíriu — ktorí nie sú rodom Rusi — Burjati, Kalmyci atď.; — avšak bydlia v stepách prináležajúcich ešte k ruskej imperii; cudzí inorodci — kočovníci žijúci v nerusk. hraniciach.

na dobu troch liet, aby viedol dohliadku na hraniciach.

Domáci ruskí obyvatelia Altaja nazývajú sa tam Kalmyky. Ale altaj-kí kalmykovia nie sú tohože plemena, jako Kalmykovia, obývajúci astrakanskú step a krajinu na rieke Mančiji. Títo sú Mongolci dla jazyku, oni mlúvia nárečím turským, jazyk čujských Kalmykov je preto blízky kirgizskému; kirgizské slová sú jasné srozumiteľné Kalmykovi; no často je za potreby, aby sa mu nekdy slovo raz lebo dvakrát opakovalo. Na každý spôsob, kto zná dobre po kirgizsky, tomu treba len, aby privykol jakémusi zvláštnemu mäkkému prízvuku v kalmyckej výslovnosti a bude mu rozumieť každý Kalmyk, ačkoľvek sa musí tu podotknúť, že pritom nektoré všedné slová v Kalmyckom nárečí menovite z domácnosti opät valne sa líšia od Kirgizských.

Vo svojom zovňajšku altaskí Kalmykovia nemajú podobnosti s Kirgizami. Odev je viac podobný burjatskému a bohaté Kalmičky svojím vrchním šatom pripomínajú kroj drevných ruských baryní (šlachtičien). Mužskí a ženské nosia na hlave čiapky, ktoré majú u oboch stejnú podobu a sú veľmi nápadné svojou zvláštnosťou, vidieť na nich široký okolo z čiernej barančiny, ktorý v predu ide nečo výše, je zploštení a shrne sa nad čelom zakrývajúc sa strán uší, na zadku je stiahnutý k šiji i priviazaný a visia s neho na zadok dve dlhé, široké stužky, buď červené lebo žlté. Zimnia cestovnia čapica u Altajcov je, jako kirgizský kolpak, pre pohodlie veľmi dobre zariadená. K nej sa prišívajú tri veľké svesky z kožušiny, ktoré v čas vetru, snahu lebo búrky sa shrnú až zcela dolu cez čelo, a cez obličaj z oboch strán.

Mnohí z Kalmykov, zvlášte tí, ktorí majú skrovné imanie, lebo ktorí prijali krst, zanechávajú národný kroj. Medzi inými odznaky, ktorými sa líšia nekrstení Kalmykovia od pokrstených, je tiež ten, že všetci nekrstení nechávajú svoje vlasy v pletenci visieť, a že vplietajú do pletencov, po tamnojšom obyčaji, buď peniažky lebo mušličky (tak zvané hadie hlavičky; za 40 kuskov platia Altajci obyčajne celú ovečku).

Kalmycké jurty (chyzky) sú zovniutorne i vniutorne podobné kirgizským s tým len rozdielom vo vniutorne zariadení, že na

strane proti dverom lebo vchodu, ktorá sa považuje za čestné miesto v jurte, stavia sa stolík, na ňomž bývajú rozložené rôzne bohoslužebné predmety: burchany, knihy, kovové lebo hlinené nádoby s pšenickou, maslom, mliekom atď., ktoré prinášajú v žertvu najvyššej sile prírody, duchu — tvorcovi neba i zeme. —

O klimáte čvjského údolia hovorí sa, že je veľmi mierne bez všetkých drsností: v lete

mierne teplo a v zime nie veľmi chladno; rieky zamrzajú pred napadnutím snáhu; snáhu padá veľmi málo. Vôbec sa vyslovujú ruskí kupei o tejto krajinke, že tam človek môže žiť, len že cesty sú špatné; ostatne teraz už obrátený od tamejšej vlády zreteľ na upravenie obchodnej cesty od hranice až do Bijska. Nedávno bola táto hradská cesta vymeraná, i našlo sa, že od Bijska do Suoka je vzdialka asi 550 verst.

(Pokračovanie nasleduje.)

Rozmanitosti.

Výbuchy Vesuva v drierých a terajších časiech. Vesuv, jako známo, vybuchol prvýraz v Septembri roku 79. po narodení Krista Pána, a to s takou ničiacou silou, že susednie kraje úplné tri hodiny skrze vymetané kamenie a množstvo popolu zatemnené a mestá Herculanium, Pompeji a Stabiae úplne zasypané ostaly. Plinius starší, ktorý z úkrytu to zjavisko prírody pozorovať chcel, život svoj pri tom ztratil. Medzi nasledovavšími výbuchami boly najsilnejšie v rokoch 203, 472, 512, 685, 993, 1036, 1039, 1138, 1306, 1631, 1730, v ktorom poslednom roku vrcholec značne pozdvížil sa i podobu klubúku cukrového na seba vzal; ďalej v rokoch 1766, 1779 a 1794 — Od počiatku XIX. storočia opätovaly sa výbuchy čo rok s menšou lebo väčšou silou. Od Oktobra r. 1818, až do Mája r. 1820 vulkan neprestajne vozdy soptil. Dňa 24. Oktobra r. 1822 dážď popolový v Neapole deň zatemnil a dvanásť stóp vysoká láva celou mílou plynula, značnejšie ešte, jak toho času, boly výbuchy v rokoch 1833 a 1834, do ktorého roku padá sedemdesiatpäť výbuchov; ďalej prvého Aprila z. 1835 a 1839, pri ktorom ostatným otvor značne ztratil na objeme a hĺbky. I v rokoch 1847, 1850 1855, 1861 a 1868 opätovaly sa výbuchy. — Najnovší (v noci zo 24 na 25 April) výbuch Vesuva bol tak silný, jakého ľudia nepamatajú, i mlúvi sa, že bol tak silný, že prevyšoval ten, čo zničil Herculanium a Pompeji. Už dávno bola sopka táto nespokojná, a obyvatelia okoliční predpovedali, že prejde snáď ešte do silnejšieho soptenia,

ačkoľvek sa teraz dosvedčilo, že od časov Tyta nie veľmi podrobne postúpila ľudská skusenosť čo do pravidiel výbuchov vulkanických. I professor Palmieri, ktorý u päty Vesuva úmyslne zariadil si observatorium pre pozorovanie výbuchov jeho, nie veľmi veľkú zásluhu má v tomto ohľade. — Do hlavného krateru či čelustia nemožno bolo sblížiť sa už dosť dlho preto že hluk podzemný bol prerážajúco silný, zem triasla sa čo chvíľa tvorily sa široké rýsy v zastydlej lave pod nohami, i vyhodené z pod zemi veľiké odlomy skal padaly do nadobycájnej dialky. Para chlorová obťažovala dychanie. Dňa 24 Apríla rozniesol ďalekopis zvest: „Vezuv stojí v ohni, od času do času slyšať strašlivý hrmot podzemný, pripomínajúci bitku, v ktorej hrmí do sedemsto diel odrazu. Neapolitanci, ačkoľvek obznámení s tým hlukom, sú prestrašení. Ano i za jasného dňa možno vidieť vyšľahujúce z vrcholca plamene. Vydobývajúce sa z vniutra krateru masy dymu utvorily nad nim široký, temný obrovský baldachin. Ponad ten baldachin prediera sa v lazur neba biely oblak pary vodovej, nepohnutý jakby z marmoru vykutý. Z pod nesmiernej masy ohňa splyvajú na dve strany plameňné potoky lávy roztopenej, i plynú nadol blištiac sa pableskom červeným. Nemožno si vyobraziť spanilejšieho divadla. Lež po dedinách a mestočkách ležiacich u päty vulkanu panuje lom najstrašnejší. Treba je znať, že podnožie Vesuva má blízko 100.000 obyvateľov. Mestečko Torre del Greco počítuje 20.000 obyvateľov, Resina a

Portici majú po 13.000 San Sebastiano 9000, Porticelli 5000, iné dediny a mestečka po niekoľko tisíc obyvateľov. Všade je neopísateľný postrach.“ — Podávame tu, jako jeden z očítých svedkov opisuje to strašlivé drama: „Večerom dňa 24. Apríla začal sa búriť veľký kráter a v noci na 25. vybuchla z jeho vnútra obrovská masa lávy, ktorá splývať začala jakoby ku strane dávneho Pompeji. Zvábení tým neobyčajným divadlom vybrali sa z Neapolu v noci 26. cudzozemskí turisti (cestovatelia) a mnohí Taliani naraz okolo pársto osôb na vrch. Keď došli na úbočiu kráteru, vybuchol zrazu za nimi nový prameň lávy rozpálenej, jak hovoria z kráteru, ktorý náhle pred jích očami sa otvoril. Strašno-velebný úkaz katastrofy nedá sa opísať. Ráno dňa 26. rozniesla sa v Neapole strašná zvesť o tej udalosti. Mluveno, že zhytnulo tam okolo 200 ľudí, medzi tými štyridsať cudzozemcov, i že množstvo je ranených. Čísła tie ukazujú sa bohužiaľ pravdivými. Vyslano z Neapolu vojsko, aby zachránilo, čo sa zachrániť dá. Do nemocníc neapolitanských privezeno je dvadsaťštyri tisíc z väčšej časti ťažko ranených. V niekoľko hodinách prišla z observatória dalekopisná zpráva od profesora Palmieriho, žiadajúca pomoc pre šesdesiat ranených, posnášaných ta z miesta katastrofy. Prestrašenie v meste vzrastá čoraz viac a viac. V tom okolo jedonástej hodiny vybuchol náhle z veľkého kráteru vsred strašlivého huku i hrmotu vo vnútru vrchu stĺp dymu do ohromnej vysokosti. Od času do času dalo sa cítiť trasenie zeme. Na všetky strany začaly tiecť potoky lávy. Jedon potok točil sa vo smere obce Bosco Reale (Pompeji), druhý otáčať začal pahorok, na ktorom stojí observatorium profesora Palmieriho, iný zase silnou chytrosťou hnal sa na San Sebastiano a Massa (di Somma). Rozdeliac sa neskôr, jedným ramenom zahrozil ten ohnivý potok mestu Resina a mestečku San Giorgio, a druhým siahaf začal po Torre del Greco, paliac a zalievajúc všetko. Lhký vietor unášal chmáry dymu i popolu v stranu Calabrie. Možno bolo nasledovať tie hmľisté chmáry až na kraj obzoru. Okolo jednej hodiny vybrali sme sa na Portici do Torre del Greco. Na ceste stretali sme tisíce ute-

kajúcich, ktorí zachrániť sa usilovali, čo mali najdrahšieho. Hrôzu toho poplachu opísať nemožno. Nazdávalo sa, že ponad Torre del Greco zasekol sa potok lávy v svojom behu. Tým silnejšie valily sa dolu iné potoky. Poza Torre del Greco nemožno už bolo dostať sa, lebo kúr a popol vznášajúci sa v povetrí zastavoval dych. Vrátili sme sa niektorí do Resiny, žeby sme sa mohli ztade čo možno najvyšie dostať na vrch. Nepodarilo sa mi to. Až do San Sebastiano zatiahlo vojsko kordon, nepustiac hore nikoho. Po meste túlaly sa dlhé zástupy detí a žien s rozpustenými vlasmi, s krížami a obrazami Svätých pri speve piesní nábožných, prosiacich Boha o zľutovanie a vysvobodenie. Všetky sochy Svätých Božích ovenčené sú kvetami; pred obrazami pália sa sviece. Zástupy ľudu s odkrytými hlavami klačia, spievajúc litanie. Všetko obsypané je popolom. Vrava utekajúcich, výkriky zavadzajúcich žien, vresk detí spájaly sa s ohlasom tých spevov v divoký chôr; jedným slovom — hrôzyplný obraz! . . . Vrátil som sa ku San Sebastiano. Sotva som ta prišiel, keď láva už dosiahla prvsie domy nešťastného mesta. Poniže observatória otvoril sa nový kráter, ktorý svieže masy lávy vylievať začal na San Sebastiano. Hrúbosť vrstvy lávovej valiacej sa zhora obnášala najmenej 40—50 stôp. So sebou hnala obrovské skalisté balvany starej zastydlej už lávy. Celá dolina, v ktorej rozsypané byly sličné domky tej obce, premenila sa nezadlho v ohnivú jazero. Jedna vinica po druhej zanikaly vsred dymu i plameňu. Najpeknejšie zahrady mizly bez znaku pod horiacim morom. Keď potok lávový zavadil na dom, zažal sa za chvílku. I vyletelo celé stavisko do povetria jakby minami bolo podkopané bývalo, horelo plameňom i v okamihnutí zaniklo navždy. Najsmutnejšie bolo dívať sa, jak hynuly spanilé pinie (jedle). I po sto naraz zachvátil jich ohnivý potok. Valia sa na ne balvany lávy; ešte chvílku stojí pekný strom; čnie vznešene hore; i upadá ticho, zablyskol ešte jasným plameňom, i už ho niet. Zdá sa, že človek vidí smrť človeka. Vrátil som sa do Neapolu rozčuleny obrazom strašlivého zjaviska prírody. Slová tieto píšem pod návalom tých hrôz. Z okien mojich patrim na lesnúcu sa ohňom sopku.

Povetrie trase sa od huku podzemného. Nemyslite, že čísla, ktoré som hore vyššie udal, podávajú celú veľkosť zahynulých: sú to jedine Neapolitanci a cudzí cestovatelia. Z obyvateľstva okolitého ztratilo sa na stá osôb — a kto sa do dnes nenašiel, ten už iste zhylnul. Veľkosť nešťastia nemožno ešte náležite oceniť. Mestečka San Sebastiano a Massa di Somma ostaly celkom zaliate paliacou lávou. Už ich nikdy nevykopajú ľudia, jak Herculanium i Pompeji, ktoré len teplým popolom zasypané byly. Ponticelli, Portici i Torre del Greco sú tiež hrozne poruchané. Mnoho tisíce ľudu je bez prítulku. Celé okolie Vesuva, na dakolko míľ do okola pred týždňom najpeknejšími zahradami pokryté, premenené je teraz v čiernu pustatinu zastydlé lávy, alebo zasypané je tmavým priskvapdom pospolu.“ — Dňa prvého mája uspokojil sa len Vesuv. I od toho času vyšlo na vrch mnoho podrobnosti. Vela ľudí zachránilo sa pred balvanami rozpálenej a so silnou obratnosťou z vrchu splývajúcej lávy na skaly vysoko ponad zem čnejúce, ktorých na stráňach Vesuva je mnoho. Láva obliala to jích útočiste, tak že nešťastlivci v pekelnjej horúčave o hlade v smrteľnom strachu a v smiatenosti smyslov cez viac dní strvávať museli na tých kopcach vsred ohnivého jazera. Vrstva lávy šesť do sedem siah hrubá nemôže tak prudko zastydnúť, lebo čo i s vrchu potiahla sa tvrdou škorupinou, to od spodku dlho ešte páli oheň. Aby možno bolo zachrániť väznov od istej smrti hladovej, a viac od strachu, vyslané bolo vojsko, ktoré navozilo tam, kde láva už trochu zastydla, tačkami popol, zem i kamenie, i po tomto meste prevedení boli biedni ti ľudia zo svojho väzenia. Výbuch bol tak silný, že malé kamene zalietavaly až do Salerno, t. j. na štyri míle od kráteru.

† *Josef Cochius*, pôvodne i Coch alebo i Zoch a Zochivs, ktoré spôsoby písania predkovia nebohého upotrebovali, pochádzal zo starej rodiny, ktorej prvé stopy okolo prameňov Hrona nachádzame, kde pradedovia jeho uhlie palievali; odtiaľ išli dolu vodou a osadili sa v Slov. Lupči, kde jích potomci veľkej významnosti si nadobudli, zásluhami o cirkev, školu a blahobyť mesta žijúc čo remeselníci a kupci; tak vyznamenal sa

zvlášte Gábor, ktorý syna Pavla školy vyučiteľ dal a ktorý, čo chýrečný učiteľ vo Veľkej Vsi v Orave i čo cirkevní spevec je známy a ktorý jako taký i záslužný kríž s korunou od kráľa obdržal. Pavlov syn Josef, navrátiac sa čo farbiarsky pomocník z Nemecka, osadil sa v Lubietovej, kde usilovnosťou, rozvážlivosťou a podujímavosťou skoro významu si vydobyl, ba pozdejšie pestovaním včiel a udomácnením vlašiek chýrečným sa stal. Roku 1821, 31. Januára narodil sa mu najstarší syn Josef, ktorý pod prísnym vedením otcovským do siesteho roku pri otcovi sa zdržoval, hneď ale po uplynutí 6 rokov dali ho ku starému otcovi do Veľkej Vsi, aby tam prijal prvé vzdelanie, ktoré nepochybné byť muselo, bo hneď prijatý bol do druhej gymnasiálnej triedy. Tak odbaviac na gymnasiach v Gemeri a Kežmarku 5. tried jako mladík 16 roční opustil školy a učil sa farbiarskemu remeslu pri otcovi, ktorý na všetkých pohyboch národných činnú účasť brával a tak i mladému Josefovi národnie povedomie vstěpoval, ktoré tak hlboko sa ujalo, že i viac ročne remeselnícke cestovanie po cudzine ho neoslabilo. Na dlhom cestovaní svojom ponavštevovaval viac hlavných miest Evropy menovite bol vo Viedni, v Berlíne, v Lipsku, Koppenhagen a t. d., ba i do Švédska a Ruska zašiel. Navrátiac sa domov z ciest začal remeslo na svoju ruku, no vstúpil spolu hneď i za činného úda národa závodiac s otcem svojim, či v obetiach národných, či v predplácaní sa na slovenské a české knihy, či v budení povedomia národného v rodinnom meste a okolí. — Po trhoch robil on Pavlov a Nikodemov, jeho život sobrazuje najlepšie v Matičnom kalendári podany „Matko zo Slovian.“ On súčasťnil sa na každom slovenskom podujatí činne, bol zakladateľom „Matice Slovenskej,“ zakladateľom „Velko-Revúckeho Gymnasia;“ tak tiež často najdete meno jeho v sozname podporovateľov Martinského a Kláštorského Gymnasia, bol údom „Miner-y“ a Martinskej tlačiarne.“ On bol vždy pôvodcom divadelných predstavení v Lubietovej, ku ktorým i opony sám sriadil. Zvlášte ale vyznačoval sa čo včelár, tak že nie menšieho významu zasluhuje jako jeho zvečnený otec, tak tiež len uňho najlepši lubietovský fajčievateľ si

mohol. Čo manžel bol vzorný; manželstvo jeho s prvou manželkou požehnané bolo jednou dcerou, ktorá čo národovkňa vyniká; s druhou manželkou žil blažene síce ale bez detí. Verná táto druhá spoločnica života jeho, ktorá ho oplakáva, bola vždy v ňom huditeľkou citov za všetko národné, ba i teraz žiadna národnia sbierka v Lubietovej bez jej účasti sa nedeje. V ustavičnej práci nosieval náš nebožtik vždy Gymnásium V. Revúcke na srdci, želajúc si ešte len niekoľko rokov, aby zaopatril si jedinú dcéru značnú pamiatku Gymnasiu zanechal. Predsazatím jeho bolo založiť štipendium s 1000 zl. istiny tak, žeby sa istá čiastka úrokov hneď na odmeny dávala, druhá ale ku ka-

pitátu prirážala, žeby sa tak základina zmožila. No pravica Božia inak nariadila. Sotva rok uplynul, jako plán svoj prevádzat a na štipendium odkladať začal, povolal ho Hospodin, po málo dňovej nemoci umrel dňa 25. Marca 1872 na zapálenie pľúc. Gymnasium Revúcke stratilo jedného zakladateľa, národ hodného syna, rodina dušu priateľstva vzornú. No Bôh, ktorý ho povolal prv, než krásne ciele svoje previesť mohol, — vzkriesi na miesto neho nových zakladateľov spolkom naším literárnym. Bože daj, aby sa to stalo, aby dejstvanie muža tohoto čím najviac nasledovníkov našlo: len tak postaví sa národ náš na svoje vlastné nohy!

Literárne, umelecké a vzdelanostné zprávy.

Kvety Háľkové, ktorých leží pred nami už 26 číslo, priniesly nám utešenú poviedku „zo života tkalcovky,“ „Mařenka“ nadpísanú od známej českej spisovateľky Venceslavy Lužickéj, od Jos. V. Friča pojednanie: „Hrabě Honoré Gabriel Riquetti — Mirabeau v svém poměru k paní Žofii de Monnier,“ životopisy a iné dobré články. Časť obrázková je zdarilá i podáva nám najviac výjavy najnovšej povodne v Čechách. Odporúčame výborný belletristický časopis tento našim spanilomyslným Slovenkám čo najснаžšie!

Osvěta. Listy pro rozhled v umění věde a politice. R. II. vyšlo číslo 6. s nasledujúcim zájímavým obsahom: Giuseppe Mazzini, od Karla Tůmy; Josef Manes, od Edvarda Herolda; Básne Elišky Krásnohorské: „Nad proudem žití. Cos vykonal,“ Věvec vavřínový, román od Václava Vlčka; Příroda v českém básnictví a V Háľkovy básne „V přírodě,“ od Ferd. Schulze; Zimní saisona na českém divadle, I. Činohra, od Václava Vlčka. Výborný v každom ohľade vedecký časopis tento ct. obecenstvu svojmu, najmä mládeži vrele odporúčame.

Slavin (Pantheon). Sbíрка podobizen, autografů a životopisů předních mužů československých. Sošit 6. obsahuje životopisy: Petra Brandla, Karola Sládkovského, Vít. Háľka a Fr. Lad. Čelakovského; podobizne a autografy: Vít. Háľka, Fr. L. Čelakovského, Viliama Pauliny-Tótha a J. Braunera. Presvedčení sme, že podnik tento najde uznanie a vrelého prijatia i u nás Slovákov. Na zdar!

Slovauský svět. (СЛАВЯНСКИЙ МИРЪ.) Obsah sošitu VII je: Rusko-činské přátelství; nutí je sáhnouti po meči; z východní Indie; z altajských hór; zprávy z německé říše a z Rusi; Rusové haličtí a Slovanstvo; Srbsko před a po cestě knížete Milana do Livadie; Slovensko roku 1848 - 1849; Historická věda u Maďarů a Slované uherští; z básní Chomjakova: Západ a Východ; Cestopisné úryvky z Altajských hor; Spolek slovanských žurnalistů; Slovanské umění a literatury, Juho-slovanský obchod a průmysl; Hlídkka časopisův; zaslané redakci tiskopisy; Oznámení. Sošit VIII obsahuje: Povodeň v Čechách; Nehody postihší Bulhary a vzájemná pomoc mezi Slovany; Z Chorvatska; Zprávy z říše německé z Turecka, a z Rusi; Hlasy žurnálův; Před volbami, obrázek ze Slovenska; Haličtí Rusové a Slovanstvo; Slovensko v r. 1848—49; Cestopisné úryvky z Altajských hor; Stanko Vraz a Vörösmarty i několik slov o slovanofilských básních Z básní F. Glinky: Ručej; Slovanské umění a literatury; Hlídkka časopisů; Zprávy z obchodního a průmyslového světa; Zaslané redakci tiskopisy. — Myslíme, že výtečný časopis tento, který si našeho národního života tak velmi všíma, v žiadnom slovenskom dome chybeť by nemal.

Okrem týchto a iných časopisov zaslané nám holly nasledujúce spisy:

Katechismus Českobratrský v Praze. Nákladem vydavatelovým. (V komisi kněhkupectví: J. L. Kober.) Malá VIII, strán 16. Cena?

Míra metrická. Stručné poučení o měrách a váhách, jichž bude se užívati v Rakousku. Sepsal Ed. Stoklas. V Praze. Nákladem vydavatelovým. (V komisi kněhkupectví: J. L. Kober. Malá VIII.; strán 56. Cena 20 kr.

Pohrobky, Sbíрка básní Bertý Mühls-steinové. V Praze. Nákladem vydavatelovým. (V komisi kněhkupectví Theodora Mourka 1872. VIII. strán 64. Cena sošítu 20 kr.

Bol v Parízi. Žartohra v jednom dejstve od F. J. Janke. Poslovenčil Vil. Pauliny-Tóth. Turč. Sv. Martin. Tlačou a nákladem knihtl.-účastinárského spolku. 1882. VIII. str. 28. Cena 10 kr. r. č.

Prirodopis, pre národné školy. So-
stavil Ján Kožehuba, učitel. Diel tretí: Ne-
rostopis. Turč. Sv. Martin. Tlačou a ná-
kladem knihtl.-účastinárského spolku 1872.
VIII. str. 32. Cena 12 kr. r. č.

Listáreň redakcie.

P. P: **J. G. v J., J. V. vo V., J. Š. v L., Dr. V. M. v N., J. K. v Št. T.** Vaše polročné predplatky došly. Dieky! — **Sl. red. Slavínu v Pr.** Nedošlé čísla posielame. Učiníme dľa vôle. — **J. A. F. v Pr.** S radou Vám vďačne poslužíme. Čítajte Puškina, Chomiakova, Lermantova, Mickievicza, Slovackého. Predplatte si Vlčkovu „Osvětu.“ Lístovne viac. — **J. D. v K.** Dieky za doposlané spisy. Oj,

keby sa všetci Česi o nás tak zaujímali, jako to Vy činite, iste by sme inak stáli i pod Krkonošami i pod Tatrami! — **Sl. red. „Sl. Sv.“ v Pr.** Všetky čísla Vám riadne posielame. Chyba je na pošte. Co chybuje, pošleme. Dieky za bratské odporúčanie. Na zdar snahám Vaším. — **M. D. v Pr.** Dieky! Práce čakám. — **C. Z. v J., J. O. v T. a D. G. v Br.** Chyba sa stala v tlačiarni, chybujúce háčky posielame

Oznam.

S týmto číslom končí sa prvý polrok

„ORLA“ 1872;

i prosíme ct. obecenstvo, aby svoje zaostalé nedoplatky čím skôr odoslať a zapraviť ráčilo. My z našej strany pri všetkých obťažnosťach urobíme všetko, aby sa náš jediný krásoumný časopis zdarne a ku cti našemu národu udržal; no upozorňujeme bratov Slovákov, že sa to len tak prevede, keď budeme aspoň natofko hmotne podporovaní, nakoľko to administrácia časopisu požaduje; veď národu našeme drahému slúžiť zvykli sme voždy bez každej výhody! V rukách ct. obecenstva leží jestvovanie „Orla;“ i myslíme, že sa nedá zahaňbiť v svojej obvyklej obetovavosti.“ Pán Boh s nami!

PRIEVIDZA 30. Júna 1872.

Sytniansky.

Predpláca sa u redakcie v Prievidzi (Privigye):
celoročne 4 zl. r. č., polročne 2 zl. r. č. — Študenti obdržia ho za 3 zl. r. č. — Orol vychádza ročne vo 12 sošítach 4—5 hárkov silných každého mesiaca na veľkej štvorke. Minulý ročník možno dostať za 4 zl. r. č. Poslednie pošty nech sa udávajú.

Nakladateľ A. Sytniansky. — Knihtlačiarsko-účastinársky spolok v T. Sv. Martine.